

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Iva Čavar

SLIKA OBITELJI U ROMANIMA JASMINKE TIHI-STEPANIĆ

DIPLOMSKI RAD

Osijek, 2020.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI

Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni Učiteljski studij

SLIKA OBITELJI U ROMANIMA JASMINKE TIHI-STEPANIĆ

DIPLOMSKI RAD

Predmet: Dječja književnost

Mentor: doc. dr. sc. Vedrana Živković Zebec

Student: Iva Čavar

JMBAG: 0267033060

Modul: B modul

Osijek, lipanj 2020.

*Zahvaljujem svojoj mentorici doc. dr. sc. Vedrani Živković Zebec
na strpljenju, pomoći i vodstvu pri izradi diplomskog rada.*

*Posebnu zahvalnost dajem svojoj obitelji
koja je uvijek bila uz mene i vjerovala u mene.*

Sažetak

Romani za djecu dio su svjetske dječje književnosti te hrvatske dječje književnosti. U hrvatskoj dječjoj književnosti ova književna vrsta velikim je djelom zastupljena kao značajan doprinos sveukupnoj književnosti. U diplomskom radu koji nosi naziv *Slika obitelji* u romanima Jasminke Tihi-Stepanić predstavlja se uloga i značenje obitelji u autoričnim romanima kao i u današnjem društvu. Analiza obitelji prati se u tri romana za djecu i mlade suvremene hrvatske spisateljice Jasminke Tihi-Stepanić *Ljeto na jezeru Čiču*, *Moja neprijateljica Ana* i *Dom iza žice*. U radu se analiziraju književni tekstovi navedene autorice s ciljem utvrđivanja različitih književnih pristupa u opisivanju obitelji, njezine uloge u životu i razvoju djece kao glavnih junaka navedenih romana te odnosi unutar obitelji kako bi se utvrdilo na koji način romani korespondiraju sa izvajknjiževnom zbiljom i suvremenim načinom života. Obitelj je posebna društvena tvorevina koja ima svoja karakteristična obilježja koja uvelike utječe na funkcioniranje svih pojedinaca, a ponajviše djece i mladih. Kroz ova tri romana za djecu i mlade autorice Jasminke Tihi-Stepanić analizirat ćemo različite disfunkcionalne i funkcionalne obitelji i obiteljske odnose unutar istih. U romanima se pojavljuju različiti tipovi obiteljskih odnosa, od raspadanja obitelji zbog gospodarskog kriminala u romanu *Moja neprijateljica Ana*, preko razdvajanja obitelji zbog ekonomskih migracija u romanu *Ljeto na jezeru Čiču*, do krnje obitelji u *Domu iza žice*.

Ključne riječi: *Dom iza žice*, Jasminka Tihi-Stepanić, *Ljeto na jezeru Čiču*, *Moja neprijateljica Ana*, obiteljski odnosi, suvremena književnost za djecu i mlade

Summary

Children's novels are considered as a part of children's literature all around the world, including Croatia. Children's literature in Croatia has a great contribution to the overall literature. The thesis *Family in Jasminka Tihi-Stepanić's novels* describes the role and the meaning of family in the author's novels as well as in today's society. The family is being analyzed in three novels by this young and contemporary Croatian author which are *Ljeto na jezeru Čiču*, *Moja neprijateljica Ana* i *Dom iza žice*. The aim of this analysis is to determine different approaches in literature when it comes to describing family, the role of family in lives and development of children who are protagonists in said novels and relationships between family members to see in which ways these novels correspond to contemporary way of living. Family is a special social creation which has its characteristic that greatly affects the function of all people, especially the children. Through these three children's novels by the author Jasminka Tihi-Stepanić, different functional and dysfunctional families will be analyzed as well as the relationship between family members. The novels show different types of families, from family that is falling apart because of a criminal in the novel *Moja neprijateljica Ana*, to the family that is being separated due to economical reasons in the novel *Ljeto na jezeru Čiču* and the incomplete family in the novel *Dom iza žice*.

Key words: *Dom iza žice*, Jasminka Tihi-Stepanić, *Ljeto na jezeru Čiču*, *Moja neprijateljica Ana*, relationships between family members, contemporary literature for children and young adults

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. DJEČJA KNJIŽEVNOST	2
3. KNJIŽEVNOST ZA MLADE	3
4. OBITELJ	4
4.1. Roditeljski odgojni stilovi	7
5. ŽIVOT I STVARALAŠTVO JASMINKE TIHI-STEPANIĆ	9
6. ANALIZA OBITELJI U ROMANIMA JASMINKE TIHI-STEPANIĆ	11
6.1. Moja neprijateljica Ana	11
6.1.1. Uloge u obitelji	12
6.1.2. Odnosi u obitelji	15
6.1.3. Zaposlenost roditelja	19
6.1.4. Obiteljski prostor	20
6.1.5. Mišljenje tinejdžera o sebi	22
7.2. Dom iza žice	25
7.2.1. Uloge u obitelji	26
7.2.2. Odnosi u obitelji	28
7.2.3. Zaposlenost roditelja	32
7.2.4. Obiteljski prostor	33
7.2.5. Mišljenje tinejdžera o sebi	34
7.3. Ljeto na jezeru Čiču	36
7.3.1. Uloge u obitelji	37
7.3.2. Odnosi u obitelji	41
7.3.3. Zaposlenost roditelja	44
7.3.4. Obiteljski prostor	46
7.3.5. Mišljenje tinejdžera o sebi	47
8. ZAKLJUČAK	49
IZVORI	51
LITERATURA	52
IZVORI S INTERNETA	55
PRILOZI	56

1. UVOD

Dječja književnost dio je nacionalne književnosti. Ono što karakterizira dječju književnost jest tematika i forma koja prvenstveno odgovara djeci i mladima. Obilježja romana za djecu i mlade jest opis djetinjstva, dječji likovi, zanimljiva fabula i jednostavniji vokabular i stil su složeniji. Razmišljajući o temi moga diplomskog rada, željela sam se osvrnuti na pedagoški utjecaj književnih djela na mlade, ali i na odrasle. Romani koje sam izabrala za analizu u svom radu su romani koji glavnu ulogu stavljaju na likove s kojima se mladi mogu lako poistovjetiti.

Obitelj je osnovna ljudska zajednica u kojoj dijete razvija svoje prve fizičke i kognitivne sposobnosti te oblikuje sebe kao pojedinca. Kroz rad ću analizirati tri romana Jasminke Tihi-Stepanić namijenjenih za djecu i mlade koji pripadaju suvremenom korpusu hrvatske književnosti za djecu i mlade *Moja neprijateljica Ana* (2015), *Dom iza žice* (2017) i *Ljeto na jezeru Čiču* (2018). U ovim romanima analizirat će se slika obitelji kroz odnose djece i roditelja i problematiku tog odnosa te što sve utječe na obiteljske odnose. Romani donose potpuno različite odnose u obitelj kao i same tipove obitelji što pridonosi široj slici suvremene obitelji kao i samog današnjeg društva.

Cilj je rada utvrditi kakvo su prikazani obiteljski odnosi u odabranim romanima Jasminke Tihi-Stepanić te korespondiraju li oni s odnosima i tipovima obitelji u suvremenom društvu te sa suvremenim načinom života. Pri izradi diplomskog rada korištena je kvalitativna metoda istraživanja koja podrazumijeva proučavanje izvora, to jest analitičko čitanje književnih djela te proučavanje stručne literature i rad na dokumentaciji. Izvori koji su proučavani u ovom radu su djela Jasminke Tihi-Stepanić: *Moja neprijateljica Ana*, *Dom iza žice* i *Ljeto na jezeru Čiču*. Relevantna teorijska literatura omogućila je teorijsku podlogu za analizu i donošenje zaključaka.

2. DJEČJA KNJIŽEVNOST

Dječja književnost za neke predstavlja knjige na policama dječjih odjela u knjižnicama ili knjižarama, za druge ona predstavlja cijeli opus knjiga koje su čitali u djetinjstvu, za treće su to knjige koje čitaju isključivo djeca dok su za četvrte te knjige jednostavnog sadržaja i jezika prilagođenog za najmlađe čitatelje. Kako se mišljenja čitatelja razikuje po pitanju dječje književnosti tako se razlikuje i mišljenje stručnjaka što ukazuje da postoji više definicija dječje književnosti. Autori Crnković i Težak (2002) govore o jasnoj namijeni dječje književnosti kao književnosti namijenjene djeci te navode kako se glavne vrste dječje književnosti mogu svrstati u dvije skupine. Dok u prvu skupinu pripadaju one vrste koje se prirodaju pravoj dječjoj književnosti (slikovnica, dječja poezija, priča i dječji roman), u drugu skupinu ubrajaju basne, romane o životinjama, pustolovne i povijesne romane, znanstvenu fantastiku te putopise i biografska djela koje smatraju graničnima. Crnković (1990) navodi da je dječja književnost posebni dio književnosti koji obuhvaća djela koja po tematici i formi odgovaraju dječjoj dobi uglavnom od 3. do 14. godine. Prema Hranjecu (2006) dva su osnovna kriterija za pripadnost vrste dječjoj književnosti – dob čitatelja i struktura (vrste). Hranjec (2006) još navodi kako se dječja književnost javlja u puno oblika, od slikovnice do romana za mlade jer je to književnost koja se prvenstveno stvara s obzirom na čitatelja.

3. KNJIŽEVNOST ZA MLADE

Prema Težak (2008) razlika dječje književnosti i književnosti za mlade jasno je vidljiva u pristupu kao i samim temama, kao i u dobi likova jer u književnosti za mlade glavnu ulogu zauzimaju tinejdžeri. No, Težak (2008) govori kako teško je odrediti granicu između dječje književnosti i književnosti za mlade jer ne sazrijevaju sva djeca jednako te njihove čitateljske mogućnosti nisu iste. No, možemo reći kako ulaskom u pubertet oni prelaze s dječje književnosti na književnost za mlade.¹

Suvremena književnost za mlade kako joj i samo ime kaže odlikuje suvremenost, ruši predrasude i donosi tabu teme.² Tabu teme koje se pojavljuju sedamdesetih i osamdesetih godina 20. st. u suvremenoj književnosti za mlade postaju nositelji fabula te, uz mlade protagoniste, i nositelji radnje. Tako je književnost za mlade najčešće posvećena svakidašnjim temama s kojima se mladi susreću tijekom svog odrastanja. Odgovore na pitanja koja zanimaju čitatelje tog uzrasta mogu se pronaći u mnogim djelima suvremene književnosti za mlade poput pitanja o spolnosti, ovisnostima, razvodu braka i smrti. Živković Zebec (2012) navodi i kako pisci književnosti za mlade mijenjaju sliku odraslih u svojim djelima. Odrasli nisu više nepogrešivi pojedinci te se sve češće prikazuju roditelji koji nisu vješti u odgoju, loši obiteljski odgoji te negativni utjecaji medija na djecu i mlade. Književnost za mlade postiže još drastičnije promjene po pitanju tabu tema tako što se devedesetih godina kroz njih progovara o maloljetničkoj prostituciji, nasilju, kriminalu, homoseksualnosti i sličnim temama.

---

¹ U radu se koristi termin književnost za mlade. Književnost namijenjena adolescentima u znanosti o hrvatskoj dječjoj književnosti različito se nazivala, ali je književnost za mlade jedan od češće korištenih naziva. (v. Živković Zebec, 2012.)

² Pojam tabu definira se uobičajeno kao „ono o čemu se ne govori, odnosno, ne raspravlja“ (v. Anić, Goldstein, 2009.)

4. OBITELJ

Sociolozi, psiholozi, pedagozi i ostali stručnjaci koji se bave proučavanjem i važnosti obitelji, ističu važnost obiteljske zajednice, ali uočavaju i promjene u toj zajednici. „Obitelj je kolijevka čovjeka i čovječanstva“ (Janković, 2004, str. 13) Obitelj je prva zajednica u kojoj pojedinac stječe prva znanja i iskustva te mjesto ostvarivanja prvih odnosa i emocija. Obitelj je „... društvena zajednica koja se tijekom povijesti mijenjala i prilagođavala društveno – gospodarskim odnosima.“ (Maleš, 1995, str. 431) Obitelj se u današnjem kontekstu suvremenog društva sve više udaljava od konzervativnih shvaćanja iste. Tako su sve rjeđe tradicionalne nukleare obitelji te se pojavljuju posve novi obiteljski oblici koji se javljaju u svim sferama društva. „Obitelj ne čine samo otac, majka i djeca. Uloga samohranih roditelja više nije odraz socijalne nesreće ili romantičnog fijaska; u posljednje vrijeme nastale su „patchwork obitelji“ s tvojom, mojom i našom djecom, a razvedeni roditelj koji sa svojom djecom povremeno – svejedno da li često ili rijetko – provodi vrijeme, u psihološkom i egzistencijalnom smislu također čini obitelj. Uz to postoje i homoseksualni parovi s djecom i bez djece, obitelji s usvojenom djecom, obitelji udomitelja i domaćinstva u kojima više generacija živi pod istim krovom.“ (Juul, 2002, str. 9)

Roditelji i toplo obiteljsko ozračje na početku djetetova života, ali i tijekom cijelog odrastanja ključni su za razvoj ličnosti. Stoga je obitelj prva „škola“ u kojoj dijete stječe prva znanja, vještine i iskustva. Kako bi se dijete razvilo i izgradilo svoj identitet unutar obitelji potrebno je da obitelj bude topla zajednica puna ljubavi i sloge. Prema Rečić (2003) u današnje vrijeme čovjek je uvelike okupiran svakodnevnim obvezama te nema dovoljno vremena za igru i posvećivanje pozornosti djetetu u razvoju. Današnji roditelji nemaju dovoljno vremena posvetiti se djeci te zbog toga djeca često vrijeme provode sama ili koristeći tehnologiju. Juul (1995) naglašava da je iznimno važno da djeca provode što više vremena sa svojim roditeljima jer ona oponašaju svoje najvažnije odrasle osobe koje ih okružuju, dakle prvenstveno su to roditelji ili neki drugi odrasli s kojima često dolaze u bliži kontakt.

Dakle, obitelji je podložna promjenama koje su vidljive u današnjem društvu s obzirom na utjecaj različitih unutarnjih i vanjskih čimbenika. Stoga nije iznenađujuće što su sve učestalije obitelji sa samo jednim roditeljem, obitelji u kojoj su roditelji razvedeni, prakticira se praksa zajedničkog života prije braka, kao i sve veći broj jednočlanih kućanstava. Ove činjenice ne dokazuju da je suvremena obitelj jednaka navedenim primjerima već da se javljaju novije obiteljske slike formirane liberalnijim životnim vrijednostima. Najznačajnije promjene

u strukturi obitelji jesu sve veći broj zaposlenih i ekonomski nezavisnih žena koje se odlučuju na jednoroditeljske obitelji, sve kasnija dob stupanja u brak, sve veći broj parova koji se odlučuju na život bez djece, rastući broj razvoda brakova i jednoroditeljskih obitelji, porast broja izvanbračnih obitelji i samačkih kućanstava i tako dalje.

Carter i McGoldrick (1988) navode kako je moguće govoriti o šest stadija kroz koje prolazi obitelj u svom razvoju tijekom životnog ciklusa:

1. Mladi ljudi koji još nisu u vezi
2. Bračni par bez djece
3. Obitelj s malim djetetom
4. Obitelj s adolescentnom djecom
5. Obitelj iz koje su djeca otišla (tzv. prazno gnijezdo)
6. Par u razdoblju starosti (od umirovljenja do smrti)

Prema Ljubetić (2007) jedno od glavnih obilježja suvremenih obitelji je njihova strukturalna raznolikost. Vukasović (1994) obitelji djeli na:

- a) Potpuna obitelj – čine ju oba roditelja i djeca, a mogući su i drugi članovi poput baka, djedova, stričeva, ujaka i drugih srodnika koji žive zajedno u obiteljskom domu
- b) Nepotpuna obitelj – ona u kojoj nedostaje jedan roditelj – otac ili majka, to jest nedostaje jedan od odgajatelja sa svojim specifičnim mogućnostima odgojnoga djelovanja
- c) Zapuštena obitelj – ona u kojoj su djeca zanemarena, prepuštena sama sebi, ulici ili asocijalnim grupama. Posljedice odrastanja u zapuštenoj obitelji su slab uspjeh u školi, negativno i neprihvatljivo ponašanje, rizično ponašanje, maloljetničko prijestupništvo te kršenje moralnih normi.

Haramija (2006) prema Benzešek (2005) vrši podjelu obitelji:

- a) Nuklearna obitelj – čine ju oba roditelja i jedno ili više djece, ovo je tzv. „idealna“ obitelj
- b) Prazno gnijezdo – u ovoj obitelji dogodila se fizička ili emotivna rastava, odlazak može biti od strane djeteta ili jednog od roditelja
- c) Reformirana obitelj – obitelj koja se ponovno sastavlja nakon prekida, svađe ili krize

d) Reorganizirana obitelj – ponovno obnovljena obitelj s novim partnerom.

I Stevanović (2002) pravi podjelu suvremene obitelji:

- a) potpuna obitelj,
- b) nepotpuna obitelj,
- c) proširena obitelj,
- d) adaptirana obitelj,
- e) očuh ili maćeha u obitelji,
- f) baka/djed obitelj,
- g) posao obitelj.

Već je spomenuto kako se obitelj mijenjala s promjenom ekonomskih i društvenih zbivanja stoga postoje i suvremeniji pogledi na obitelj. Prema Miliša (2014) među novije modele obitelji ubraja se *fast-food* obitelj. U *fast-food* modelu obitelji karakteristični su disfunkcionalni obrasci poput komunikacije virtualnim putem, odnosno preko SMS poruka ili e-pošte. U takvim obiteljima nedostaju osjećaji međusobnog razumijevanja i podrška. Za *fast-food* obitelji možemo reći da njezini članovi žive jedni pored drugih, a ne jedni s drugima.

Pored društvene podjele obitelji, moguće je zapaziti i nekoliko modela književno oblikovanih obiteljskih zajednica, primjerice prema Hranjecu (2006):

- a) čvrsto strukturirana, homogena obitelj,
- b) socijalno-staleška obiteljska zajednica,
- c) luckasta obitelj,
- d) krnja obitelj,
- e) razorena obiteljska zajednica,
- f) „supstitucijska“ obitelj,
- g) urbana „formalna“ obitelj,
- h) obitelj u humorno-fantazijskom svijetu i slično.

4.1. Roditeljski odgojni stilovi

Prema Bronfenbrenneru (1979) suvremeno gledanje na roditeljstvo odražava širok ekološki model u kojem se ono promatra kao posljedica međusobnih i međuovisnih odnosa djeteta, roditelja i šire socijalne okoline. Roditeljstvo u svom užem i širem smislu obuhvaća odlučivanje, skrb i brigu za djecu, kao i iznova postavljanje vlastitih ciljeva te pihvaćanje da neki vlastiti ciljevi možda neće biti ostvareni. De Frain i Olson (1999) postavili su tzv. formulu za tradicionalne obiteljske vrijednosti koje vrijede na zapadu, kao i kod nas: biti oženjen bolje je nego biti samac; biti vječan bolje je nego živjeti nevjenčano; imati djecu bolje je nego nemati; imati više djece bolje je nego imati jedno dijete; dva roditelja su bolja nego jedan roditelj; bolji je prirodni roditelj nego stečeni roditelji; majka koja se bavi samo djecom bolja je majka nego ona koja radi i izvan kuće. Iako je ova formula postavljena, postoje razna i sve učestalija odstupanja od iste. Kroz vrijeme roditeljstvo se mijenjalo te su se tako mijenjale i vrijednosti roditeljstva koje se odnose na rađanje djece i na sam stil odgoja. Unatoč jasnim društvenim pravilima da su djeca najveća vrijednost društva i obitelji i da pojedinac bez djece ne može posve ostvariti sebe kao ličnost u suvremenim obiteljima se prikazuje da nema bitne razlike u životnome zadovoljstvu između bračnih parova ili pojedinaca koji su se odlučili na život bez djece. Upravo takvi pojedinci su najčešće visokoobrazovani pojedinci koji su otvorenijih i liberalijih shvaćanja i svjetonazora.

O samom odgoju djece odlučuju roditelji unutar svojih obitelji. Čudina-Obradović i Obradović (2006) roditeljski odgoj opisuju pomoću dvije dimenzije: roditeljska toplina i roditeljski nadzor. Navode i kako se u suvremenom društvu javljaju dva oblika nadzora: vanjski ili nadzor ponašanja, te unutarnji ili psihološki nadzor. Nadzor ponašanja se odnosi na postavljanje pravila ponašanja i dopuštenih granica od strane roditelja usmjerenih prema djeci. Također u roditeljskom nadzoru kontrolira se i kažnjava svako kršenje dogovorenih pravila i granica ne bi li se izbjeglo nepoželjno ponašanje djeteta. S druge strane, psihološki se nadzor oslanja na djetetove unutarnje doživljaje, emocije i misli. Upravo ovaj nadzor djeca, posebno adolescenti smatraju kao negativno ponašanje svojih roditelja te za posljedicu ima depresiju ili agresiju. Svaki oblik nadzora za dijete u dobi adolescencije može za posljedicu izazvati negativna i rizična ponašanja kod djece. Stoga je vrlo bitno dozirati nadzor s roditeljskom toplinom kako adolescent ne bi doživio nadzor kao nametljiv pristup.

Uz pojam roditeljstva vežu se i odgojni stilovi koje roditelji upotrijebljavaju pri odgoju vlastite djece u svakodnevnim situacijama kao i u rješavanju značajnijih problema i u kriznim

situacijama. Čudina-Obradović i Obradović (2006) govore o različitim tipologijama roditeljskih stilova, od kojih se najčešće proučava tipologija odgojnih stilova koje je definirala Diana Baumrind 1967. godine. Prema Čudina-Obradović i Obradović (2006) Baumrind je zaključila da je roditeljski nadzor najvažniji element roditeljske funkcije te je sukladno tome definirala tri različita roditeljska odgojna stila:

1. Autoritaran (autokratski, kruti-strogi) – odgojni stil koji obuhvaća velika roditeljska očekivanja od djece te manjak topline i potpore. Glavni ciljevi ovog odgojnog stila jesu učenje samokontrole i poslušnosti. Roditelji postavljaju granice i pravila, a za kršenje istih slijede jasne kazne koje znaju biti i tjelesno kažnjavanje. Djeca odgajana strogo pod autoritarnim stilom odgoja su sklona promjenama raspoloženja, povučena su i često bojažljiva.
2. Autoritativan (demokratski-dosljedan) – odgojni stil koji obuhvaća velika roditeljska očekivanja od djece, ali uz potporu i veliku dozu topline. Glavni ciljevi ovog odgoja jesu razvijanje djetetove kreativnosti, znatiželje i stvaranje osjećaja samostalnosti i motiviranosti. Glavna značajka ovog odgojnog stila jest prihvaćanje djetetovih osjećaja, kao i njegova potreba za maštanjem i izražavanjem. Roditelj je u ovom stilu prvenstveno savjetnik, a tek onda izvršitelj nadzora koji sve postavljene granice i pravila dogovara s djetetom te se o njima razgovara i raspravlja. Djeca koja žive u obitelji u kojoj prevladava ovaj odgojni stil su spontana, slobodna u izražavanju svojih misli i osjećaja.
3. Permisivan (prepopustljiv) – odgojni stil koji karakterizira veliku količinu topline i potpore, ali i roditelje koji bez postavljanja nadzora i kontrole očekuju malo od djece. Ovi roditelji odgajaju dijete bez granica te zadovoljavaju svaki djetetov zahtjev i potrebu. Ovaj odgojni stil često kod djece izazivaju impusivno i agresivno ponašanje jer prevelika sloboda za djecu stvara nesigurnost i osjećaj nesnalaženja u granicama.

Stil koji definiraju Martin i Colbert (1997) je zanemarujući, tj. zapuštajući stil. Ovaj stil je oblikovan tako da roditelji pred dijete stavljaju male zahtjeve i očekivanja, ono nema nadzor, ali izostaje i toplina i potpora. Roditelji ovog stila zanemaruju svoju djecu iz različitih razloga, na primjer zbog emocionalnih razloga ili jednostavno nemaju vremena brinuti se za njih. Djeca odgajana ovim stilom najčešće ne stvaraju povoljne kompetencije za društveni život i ne nauče socijalno prihvatljivo ponašanje. Također su vrlo neuspješna u školi jer se od njih ne očekuje postizanje velikog uspjeha.

5. ŽIVOT I STVARALAŠTVO JASMINKE TIHI-STEPANIĆ

Jasminka Tihi-Stepanić hrvatska je suvremena spisateljica za djecu i mlade rođena 3. studenog 1958. godine u Velikoj Gorici u Republici Hrvatskoj. Osnovnu školu završila je u Velikoj Gorici, a Gimnaziju Ljudevita Gaja u Zagrebu. U Zagrebu je i diplomirala na Odsjeku za jugoslavenske jezike i književnost na Filozofskom fakultetu 1982. godine i time stekla stručni naziv profesora hrvatskog jezika i književnosti. Od 1982. godine radi u Osnovnoj školi Eugena Kvaternika u Velikoj Gorici u kojoj provodi cijeli svoj stručni radni vijek.³

Tihi-Stepanić je književnom djelovanju posvećena od 2011. godine kada objavljuje i svoj prvi roman za djecu i mlade *Imaš fejs?*. Upravo taj roman dobio je Nagradu „Mato Lovrak“ za najbolji roman za djecu i mlade. Također bila je nagrađena 2012. godine u Bratislavi posebnom nagradom koju dodjeljuje Međunarodna unija za dječju knjigu (IBBY) za radioigru Hrvatskog radija koja je nastala prema romanu *Imaš fejs?* Prvijenac Jasminke Tihi-Stepanić postigao je velik uspjeh i kod kritike, ali i kod publike, a o tome govori činjenica da je to bio najčitaniji roman za djecu i mlade u 2012. godini prema podacima knjižnica grada Zagreba. 2013. godine Jasminka Tihi-Stepanić objavljuje svoj drugi roman za mlade pod nazivom *Bacit ću ti kompjutor kroz prozor*. I ovaj roman je bio uspješan te se našao u najužem izboru za Nagradu „Grigor Vitez“, Nagradu „Anto Gardaš“ i Nagradu „Mato Lovrak“ za 2013. godinu. 2014. godine Tihi-Stepanić je objavila zbirku priča *Baš kao Harry Potter* uz potporu Gradskog ureda za obrazovanje, kulturu i sport Grada Zagreba. 2015. godine izdaje roman *Moja neprijateljica Ana* te objavljuje priče za djecu i mlade u časopisima *Modra lasta*, *Smib*, *Radost* i *Književnost i dijete*. Za roman *Moja neprijateljica Ana* spisateljica je dobila Nagradu „Anto Gardaš“. Zatim je objavila dvije slikovnice *Priča o ribaru i zlatnoj ribici* i *Kako su nastali morski oblutci*. 2017. godine objavljuje roman *Dom iza žice* koji se sljedeće godine našao u najužem izboru za Nagradu „Grigor Vitez“ i „Anto Gardaš“. Posljednji objavljeni roman Jasminke Tihi-Stepanić je roman za djecu i mlade *Ljeto na jezeru Čiču* koji je tiskan 2018. godine kada je i izabran kao jedan od romana za nacionalni kviz u znanju i kreativnosti „Čitanjem do zvijezda“. ⁴Isti je roman 2018. godine nagrađen Nagradom „Grigor Vitez“ za

---

³ Podaci o životu i stvaralaštvu Jasminke Tihi-Stepanić preuzeto 1. lipnja 2020. s: <http://dhk.hr/clanovi-drustva/detaljnije/jasminka-tihi-stepanic>

⁴ Preuzeto 1. lipnja 2020.: <http://dhk.hr/clanovi-drustva/detaljnije/jasminka-tihi-stepanic>

najbolji roman za mlade te nagradom „Mato Lovrak“ za najbolji dječji roman.⁵ Također roman Ljeto na jezeru Čiču osvojio je nagradu Mali princ na 16. Međunarodnom dječjem festivalu Vezani most u Tuzli. 2019. godine Tihi-Stepanić objavljuje zbirku *Priče s morskog dna*.⁶

Jasminka Tihi-Stepanić u svojim romanima inzistira na psihološkom profilu likova, prve djece, ali i odraslih gradeći tako fabulu romana na situacijama iz svakodnevnog života. Prema Živković Zebec i Zbožil (2019) spisateljica kroz svoja djela za djecu i mlade donosi suvremenu i aktualnu tematiku koja uključuje i problematiziranje korištenja masovnih medija, virtualne komunikacije i društvenih mreža čime nedvojbeno pripada generaciji suvremenih autora koji u svojim djelima nastoje prikazati suvremeno odrastanje mladih i formiranje njihovih ličnosti u 21. stoljeću. Uvodi tzv. tabu teme poput smrti, anoreksije, alkohola, zlostavljanja i slično te ih obrađuje na prihvatljiv način koristeći dramatičan izraz. Kroz svoje likove i fabule djeci i mladima približava različite probleme i izazove s kojima se susreću adolescenti za vrijeme odrastanja u suvremenom društvu. Usprkos „teškim“ temama, romani Jasminke Tihi-Stepanić daju novu nadu i pogled na bolje sutra svojim čitateljima kroz velike životne promjene glavnih likova. Tihi-Stepanić kroz svoja djela daje jasne i konkretne poruke mladim čitateljima.

---

⁵ Preuzeto: <https://www.mvinfo.hr/knjiga/12242/ljeto-na-jezeru-cicu>

⁶ Preuzeto: <http://cityportal.hr/ljeto-na-jezeru-cicu-proglasen-najboljim-romanom-na-medunarodnom-djecjem-festivalu-vezeni-most/>

6. ANALIZA OBITELJI U ROMANIMA JASMINKE TIHI-STEPANIĆ

U analitičkom će se dijelu rada istražiti kakva se slika obitelji pojavljuje u romanima spisateljice Jasminke Tihi-Stepanić *Moja neprijateljica Ana*, *Dom iza žice* i *Ljeto na jezeru Čiču*. Prema Vrcić-Mataija (2018) dječji likovi grade svoju osobnost pod snažnim utjecajem obiteljskih odnosa i likova roditelja nalazeći u njima uzore svoga djelovanja ili im oponirajući, nerijetko preuzimajući rodno tipizirane uloge. Poučavajući odnose u obitelji te ulogu svakog pojedinog lika koji je dio obitelji doći će se do zaključka o tome na koji se način oslikava obitelj u romanima te je li slika obitelji u analiziranim romanima jednaka suvremenoj obitelji današnjega društva. Pomoću Vukasovićeve podjele obitelji iz 1994. analizirat će se tipovi obitelji koji su zastupljeni u analiziranim romanima Jasminke Tihi-Stepanić. Uz analizu obitelji analizirat će se zaposlenost roditelja i tip roditeljskog odgoja prema Baumrind iz 1967. te prostor u kojem obitelj živi ne bi li se dobila što bolja slika o samoj obitelji. Prije same analize svakog romana prepričat će se kratko fabula istog kako bi se dobila što bolja slika životnih okolnosti.

6.1. Moja neprijateljica Ana

Moja neprijateljica Ana je roman za djecu i mlade koji pred svoje čitatelje stavlja dvije „teške“ teme. Anoreksija - poremećaj prehrane koji se javlja kao glavna tabu tema ovog romana prati glavnu junakinju kroz svakodnevne probleme, dok je u drugom planu problem koji pogađa sve više obitelji današnjeg društva – rastava braka.

Ela je četrnaestogodšnjakinja koja pada pod utjecaj mode razvijenog potrošačkog društva i neprestanim medijskim pritiscima današnjeg vremena. „Pri spomenu riječi Moses, mama me prostrijelila pogledom. Bila sam sigurna da joj je blagajna odmah proradila u glavi i izbacila svotu koja po njezinu nipošto ne ide uz haljinu za djevojčicu moje dobi. (Tihi-Stepanić, 2015, str. 27) Djevojčica počinje drastično mršavjeti kako bi postigla „idealnu“ težinu, no umjesto „idealne“ težine ona zapravo teško obolijeva od anoreksije. Ela pri svom naumu da postane manekenka izbjegava obroke, a kada ne može izbjeći obrok nasilno izaziva povraćanje. Također svoj plan o mankenstvu želi ostvariti jedući papirnate maramice te pušeci cigarete. Kroz cijeli roman saznajemo sve o Elinom izglanjanju te kroz naslove poglavlja pratimo

njenu težinu čak i u gramima čime autorica želi staviti naglasak na apsurd briga glavne junakinje romana.

Elinu svakodnevnu borbu s kilogramima prate njezini roditelji koji nisu svjesni kakve brige muče njihovu kćer te kakav utjecaj njihov loš odnos ima na nju. Elina majka je nesretna kućanica koja je cijelo Elina odrastanje nesretna zbog svoje propale karijere i neostvarenih ambicija, dok je njezin otac poznati političar čija je karijera na vrhuncu u borbi za bolju političku poziciju. Elin otac Branimir cijelu svoju obitelj žrtvuje zbog političkog uspjeha, a obitelj potpuni raskol doživljava kada otac pronade ljubavnicu. Majka odlazi u Bjelovar gdje ostvaruje svoje poslovne ambicije dok se otac trga oko uspjeha u politici te tako oboje zanemariju psihičko i fizičko stanje svoje kćeri.

Prva osoba koja jasno prepoznaje anoreksiju kod Ele je njezin razrednik, odnosno profesor tjelesne i zdravstvene kulture koji je ujedno i član uduge Mladi i zdravlje. No usprkos svim razrednikom upozorenjima Ela ne shvaća ozbiljnost situacije u kojoj se našla i ona nastavlja sa dijetama i različitim nezdravim metodama za brzo i jednostavno mršavljenje. Njezina borba s kilogramima traje sve do smrti djevojčice Sandre koja je bolovala od anoreksije. Tada Ela shvaća ozbiljnost situacije te se uz pomoć bližnjih odlučuje na liječenje i vraća se na svoju prvobitnu težinu od pedeset i devet kilograma.

6.1.1. Uloge u obitelji

Ela odrasta u naizgled „idealnoj“, prema Vukasović (1994) u potpunoj obitelji. No već nakon nekoliko stranica romana saznajemo da ta obitelj nije funkcionalna u onoj mjeri kakva bi trebala biti „idealna“ obitelj. Elina obitelj je projekcija suvremene nuklearne disfunkcionalne obitelji u kojoj je dijete često samo i osamljeno. U Elinoj obitelji otac je hranitelj obitelji, tj. on je jedini zaposlen dok je majka kućanica koja skrbi o cijeloj obitelji te zanemaruje svoju želju za stvaranjem uspješne karijere. Autori Čudina-Obradović i Obradović (2006) ovaj model obiteljskog funkcioniranja nazivaju model zasebnih područja. U ovom modelu muškarac/hranitelj obavlja poslove izvan kuće, a žena/kućanica obavlja sav neplaćeni rad unutar obitelji. Majčina briga za kćer se očituje kroz nekoliko primjera u romanu.

„Željela sam izbjeći susret u kojem ću puhati i iscrpno prepričavati sve što mi se toga dana dogodilo. Njezino izvježbano uho ipak je ulovilo znakove moga kretanja po kući. „Dođi ovamo! Puhni!“ naredila mi je. „Mama, molim te“, slabašno sam prosvjedovala i poslušno puhala.

„Dobro je. Nisi pušila, nisi pila“, zaključila je. „Kako je bilo na Bundeku?“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 5)

„Pipnula mi je čelo i glasom iskusne osobe rekla da nisam vruća. Za svaki slučaj skuhalo mi je čaj od kamilice, rashladila ga, upalila klimu i rekla da juri u Dugave po papire. Kad se vrati, provjerit će kako sam.“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 65)

U prikazu ove obitelji javlja se i drugi model koji autori nazivaju model prelijevanja. Prema Čudina-Obradović i Obradović (2006) model prelijevanja funkcionira tako da se najprije muškarčevi problemi i nezadovoljstvo poslom prelijeva na njegov svakodnevni život u obitelji tako da smanjuje njegovo zadovoljstvo brakom i obitelji te naposljetku i njegovo opće životno zadovoljstvo. Nakon toga dolazi do prijenosa utjecaja, tj. prijenosa muževa nezadovoljstva na ostale članove obitelji, prvenstveno na ženu što dovodi od njenog nezadovoljstva te kao posljedica tog nezadovoljstva dolazi do problema u braku kada opada bračna stabilnost. Branimir je nezadovoljan svojim bračnim životom što rezultira njegovim pronalaskom ljubavnice kroz čiju mladost i fizičku ljepotu potpuno uništava svoj brak i suprugu koja je i prije suprugove prevare nezadovoljna sobom, vlastitim izgledom i svojom karijerom. Komunikacija među roditeljima je narušena te s vremenom potpuno nestaje. „Iako je u posljednje vrijeme među njima vladala neka napetost, nisam tomu pridavala previše pozornosti. Pa što ako su se pojavili problemčići? To je normalno kada su ljudi u braku.“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 11)

Obiteljski odnosi u romanu *Moja neprijateljica Ana* su oblikovani stereotipno i patrijarhalno. Očeva i majčina uloga u obitelji predstavljene su u okviru stereotipnih rodnih uloga pri čemu ocu pripada javni, a majci privatni prostor⁷. Majka ima ulogu odrađivanja rutinskih kućanskih poslova i s vremenom ju sve više zaokupljaju misli o nezadovoljstvu sobom kao neispunjenom osobom koja je zbog majčinstva i obitelji zanemarila svoju karijeru te sada pati zbog te odluke. Njezin svakodnevni rad kod kuće je „nevidljiv“ i podcijenjen i ima vrlo malo mogućnosti za samopotvrđivanje i bilo koji oblik priznanja za kojim toliko žudi. „Mama je u posljednje vrijeme bila nezadovoljnija nego inače i nikako joj se nije moglo udovoljiti.“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 15) Dok je s druge strane Elin otac koji je zaokupljen napredovanjem

---

⁷ Obiteljski odnosi u kojima majci pripada privatni kućni prostor, a ocu javna sfera s rodno stereotipnim obiteljskim odnosima pojavljuju se i u romanima ostalih dječjih autora, npr. Ante Gardaša (v. Živković Zebec, 2016.)

u karijeri, tj. borbom za svoj politički opstanak. Upravo iz tih razloga često izbiva izvan kuće uskraćujući Eli očinske osjećaje.

„Gotovo sam mogla čuti kako je odahnuo. Ako dijete spava, ne može mu postavljati neka šakaljiva pitanja. A sutra je novi radni tjedan, poslovi i obveze pritišću sa svih strana i neće ga morati peći savjest što mi nije poklonio ni minutu svoje nedjelje.“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 45)

„Mučilo me zašto tata nije digao uzbunu kad je vidio da ne dolazim kući, zašto nije nazvao policiju, bolnice, prijavio moj nestanak? Iznenada mi je pala na pamet strašna misao – da tata, zabavljena svojom vražjom politikom i poslom, nije zapazio da me nema u kući.“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 185, 186)

Otac Branimir nagrađuje kćer darovima te kroz čestu financijsku podršku želi skrenuti pažnju sa pravih vrijednosti i nedostataka njihovog odnosa, isto tako i popuštanjem oko svih odluka i želja kćeri pokušava nadomjestiti svoj izostanak u njezinom životu. Elin se otac u svom odgoju kćeri služi permisivnim stilom roditeljskog odgoja kroz koji je vrlo popustljiv prema svojoj kćeri te pristaje na sve njene zahtjeve i potrebe. S druge strane bio je majčin odgoj koji je odisao toplinom u svakodnevnim situacijama, no dobro su se znale granice i pravila koje je majka često sama postavljala. „Tatu bih lako nagovorila. Njega sam ionako motala oko malog prsta. Mama je bila tvrd orah i s njom nije bilo šale. Tvrдила je da tata ispunjava sve moje želje samo kako se ne bi zamarao ničim drugim osim svojim poslom i vražjom politikom.“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 14)

Zbog očeve neuključenosti u „emocionalni rad“ u obitelji, tj. skrb oko kćeri, ali i zbog neposvećivanja supruzi, majka nema osjećaj njegove podrške što razorno djeluje na njezino bračno zadovoljstvo i doživljava njezine roditeljske kompetencije. Očeva neuključenost u odgoj šteti razvoju djeteta, no on ne osjeća nezadovoljstvo svojom očinskom ulogom. Nagrađujući kćer darovima, preusmjerni na vlastite uspjehe u svojim poslovima, zaposlivši kućnu pomoćnicu koja se brine o njihovoj kćeri roditelji su zapravo uništili sustav obitelji.

„Čula sam kako tata pita kućnu pomoćnicu jedem li redovito. Ona je rekla da ne zna jer da hranu nosim u svoju sobu. Po tonu njezina glasa slutila sam kako mu je htjela time poručiti da pripazi na mene, no tata to nije zapazio. Nema on vremena za nijanse.“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 128)

U odnosu majke i kćeri također se prepoznaje i ženska privatna sfera, ali i majčinski odnos pri čemu žena ostaje „čuvarica“ obitelji i ona koja se brine za dijete unatoč vlastitim problemima. Majka je bez obzira na uništeni brak i odnos sa suprugom ostala dosljedna u svom odgoju kćeri. Majka i Ela su bile udružene u jednom zajedničkom cilju – Elinom ozdravljenju. Majka je svo vrijeme Elinog boravka u bolnici bila uz nju, dok je tata za to vrijeme bio u zatvoru. Ondje je završio zbog nezakonitog stjecanja novca i financijske malverzacije. Nakon što je Ela saznala istinu o očevom poslovanju, autorica do kraja romana ne spominje oca već se radnja usmjerava na majku i kćer, oporavak od anoreksije te izložbu slika o Elinoj borbi s anoreksijom kao krunu pobjede nad razornom bolešću.

6.1.2. Odnosi u obitelji

Juul (2011) navodi kako je važno da obitelj provodi vrijeme zajedno. Te kako je obitelj i zajedništvo odraslih i djece važnije od posla i slobodnih aktivnosti jer upravo suradnja i komunikacija unutar obitelji stvaraju temelje za to kakvi ćemo ljudi kasnije postati. Kroz cijeli roman Eli i njezinoj obitelji nedostaje upravo ta suradnja i komunikacija. Njihovi odnosi su površni i bez puno osjećaja koji su nužni za stvaranje kvalitetnih odnosa unutar obitelji.

Svilar Blažinić (2014) govori o tome kako je sigurno da dobri partnerski odnosi djeluju povoljno na djecu i njihov razvoj, dok loši partnerski odnosi djeluju nepovoljno na djecu i njihov razvoj. Tako da je činjenica kako svaki roditelj zasebno, a i njihov međusobni odnos ima velik i dugotrajan utjecaj na djecu.

Četnaestogodišnjakinja ima poseban položaj u obitelji kao jedino dijete. Upravo taj položaj Gruden i Gruden (2006) smatraju specifičnim u odnosu na djetetov daljnji psihički razvoj. Navode kako u Republici Hrvatskoj ima od 15% do 17% djece jedinaca.

U odnosu s majkom, s kojom provodi više vremena, Ela ne razvija odnos temeljen na iskrenosti i povjerenju. Ela se ne trudi pronaći zajednički jezik s majkom te odbija sve njene pokušaje da ojača odnos sa kćeri. „Bila sam uzrujana time što me uopće nije pokušavala shvatiti.“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 8)

No, kada Ela shvati da je mama odlučila započeti novi život i posvetiti se prvenstveno sebi, a tek onda kćeri, osjeti malu dozu ljubomore te zaključi kako ju mama ostavlja. „Žena koja je ostala sjediti za stolom nije moja mama. Moja mama visi nada mnom, bdije, sluša kako

dišem, gleda me dok jedem, prigovara, mora znati za svaki moj korak i misao, a ova nova me želi ostaviti i otpočeti neki svoj tobožnji život.“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 78)

Ela je u formativnim godinama kada je rastrgana između stalne težnje za otporom i potrebne roditeljske podrške. Četrnaestogodišnjakinja se nalazi u tinejdžerskoj dobi za koju su prepoznatljivi nesigurnost i česte promjene raspoloženja i mišljenja.

Iako se Elin otac nikada nije iskazivao kao primjer „dobrog“ oca, ona je uvijek imala potrebu braniti ga kako pred mamom, tako i sama pred sobom. Uvijek je birala oca ispred majke čak i u trenucima kada je bila svijesna da je tata pogriješio. Tek kada je tata u njihovu obitelj umješao svoju ljubavnicu Ela donekle počinje racionalno razmišljati, ali naposljetku ipak zaključi da je za sve kriva mama, a u centar problema stavlja i sebe braneći tatu.

„Pokušala sam naći krivca za katastrofu koja se sručila na moju obitelj. Netko mora biti kriv! Možda je ipak mama kriva. Nije se dovoljno trudila oko tate, udebljala se, zapustila. Nije dovoljno otići na frizuru za rođendan, osobito ako ti je muž Branimir Vrgoč. Nije mu dala pravu podršku kada se bacio u politiku, pravila se kao da se to nje ne tiče. Unatoč svemu tome, tata se nije morao spetljati s tom Štrumfetom. Kako ga nije sram! Onda mi se javila misao da sam za sve kriva ja.“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 52)

Kroz radnju romana saznajemo kako je Elin otac varao svoju suprugu, odnosno Elinu mamu. Ela je u obitelji saznala da njen tata ima ljubavnicu i to saznanje joj je vrlo teško palo, ali ona ne razmišljajući o maminim osjećajima pokreće s njom raspravu o tatinoj djevojci.

„Je li to ona koja ga prati u stopu?“ pitala je mama. „Ona Silvana i još nekako.“ „Štrumpf“, rekla sam sjetivši se imena i prezimena koje je pisalo u dnu ekrana. Tako je Štrumfeta, kako sam je nazvala, ušla u moj život. U maminu i tatinu je, čini se, bila već neko vrijeme. (Tihi-Stepanić, 2015, str. 28)

No, Ela je i kroz očevu bračnu nevjeru i dalje željela pronaći opravdanje za tatu i željela je i dalje biti uz njega. „Bila sam sigurna da je tata s tom Štrumfetom zato što je mlada, lijepa, vitka i privlačna. Sve su to osobine koje moja mama nikada više neće imati. Nema ništa privlačno u ženi koja se samo brine za kuću i dašće za vratom mužu i kćeri. Sve je to tako zamorno i dosadno. Nikada si neću dopustiti da budem kao mama.“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 31)

Čudina-Obradovi i Obradović (2006) govore kako je bračna odanost pojedinca veća što je veće njegovo bračno zadovoljstvo, što pojedinac više ulaže u sam brak to će rjeđe tražiti nove

partnere izvan braka. U prošlosti, a isto tako u današnje vrijeme društvo zauzima vrlo jasan i to negativan stav po pitanju preljuba. Suvremeno društvo osuđuje čin preljuba kao čin štetan za brak, ali i za odnose unutar obitelji u kojoj se događa preljub. Naš Obiteljski zakonik iz 2004. ogdine (Član 32. stavak 2., st. 33) govori: „Bračni drugovi družni su jedan drugome biti vjerni...“ Također prema Baloban i Črpić (2000) 75% uzorka građana Republike Hrvatske smatra da je vjernost partneru iznimno važna za uspješan brak. Isto tako, 75% uzoraka smatra da za preljub nema nikakvog opravdanja.

Neki indikator emocionalnog preljuba prema autorima Shackelford i Buss (1997) su:

1. Nezadovoljstvo brakom i smanjenje ili nestanak ljubavi (partneri katkad izjavljuju da postoje i drugi pojedinci)
2. Emocionalna otuđenost (partner zaboravlja godišnjice, rođendane i slične bitne datume)
3. Izbjegavanje zajedničkog provođenja slobodnog vremena (izbivanje iz kuće, službena odsutnost)
4. Pasivno odbacivanje partnera (kritika partnera i grubost u seksualnom ponašanju)
5. Nervozno komuniciranje (neopravdana netrepeljivost)

Preljub koji se događa u romanu *Moja neprijateljica Ana* prati indikatore emocionalnog preljuba o kojem autori Shackelford i Buss (1997) govore. Elini roditelji gotovo ni ne provode vrijeme zajedno, autorica prikazuje samo nekoliko situacija u kojoj je cijela obitelj na okupu, no i te prigode završe svađom i prestankom komunikacije. Otac je često izbivao od kuće te je svoje odsustvo opravdavao zaposlenošću i manjkom slobodnog vremena zbog angažiranosti u političkoj karijeri nakon čega i majka odlazi od kuće i tim postupcima izbjegavaju zajedničko provođenje slobodnog vremena. Oboje su vrlo nezadovoljni svojim brakom, ali i životom generalno, što dovodi do otuđenosti, stalnih svađa i emocionalne otuđenosti koja je vidljiva kroz situaciju kada Branimir potpuno zaboravlja na ženin rođendan. Komunikacija između bračnih partnera svodi se na svađe i uvrede te dovodi do toga da majka odustaje od braka pa napušta obiteljski dom.

Majka napušta dom u Zagrebu te odlučuje uzeti stvari u svoje ruke i osamostaliti se selidbom u Bjelovar. U prilagodbi na Bjelovar, novu sredinu i novi posao pomaže joj stari poznanik Damir s kojim razvija prisniji odnos. „Bila sam užasno usamljena i režala sam na mamu čim bi mi se obratila, a obraćala mi se svaki čas jer me pošto-poto htjela uključiti u svoj bjelovarski život.“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 75,76) Ela ne prihvaća ni majčinu novu sredinu, ni Damira što rezultira time da ima narušene odnose sa oba roditelja izažavajući tako svoje

neslaganje s njihovim odlukama te kako bi im pokazala svoje mišljenje o njihovim odlukama ona bježi iz Bjelovara i skriva se kod prijatelja Tomeka. Roditelji se tada udružuju i uz pomoć policije ju pronalaze, no nakon kratkog zajedništva njihov odnos se vraća na staro i među njima je opet zavlada netrepeljivost.

U radnji romana nije došlo do konkretnog razvoda braka između Elinih roditelja, no u jednoj situaciji je bilo jasno kako je Elina majka podnijela papire za razvod. Aseltine i Kessler (1993) opisali su shemu tijekom četiri faze koje prethode razvodu braka sve do konačnog fizičkog razdvajanja partnera:

- a) Faza nestanka iluzija o partneru
- b) Faza erozije odnosa (emotivni razvod)
- c) Faza emotivnog razdvajanja
- d) Faza fizičkog razdvajanja.

Obiteljskom situacijom koja se tematizira u romanu, problemima u obitelji te fazama prije razvoda i razvodom roditelja, roman korespondira s izvan književnom stvarnošću. Bujišić (2005) navodi podatke kako se u Hrvatskoj svake godine razvede oko četiri tisuće brakova u kojima su rođena djeca te da više od 90% te djece ostaje živjeti s majkom. Također Bujišić (2005) govori o razvodu kao iznimno stresnom događaju za supružnike i djecu pa i na širu obitelj i zajednicu. Autorica navodi kako poremećaj niti jednog odnosa ne ostavlja tako teške posljedice kao razvod braka te kako je prema istraživanjima razvod drugi najpotresniji događaj za dijete, odmah nakon smrti jednog od roditelja. Prema Gruden i Gruden (2006) razvodu uvijek prethodi dulje vrijeme ispunjeno mnogobrojnim svađama i mučnim scenama među roditeljima te je tada razvod samo konačan događaj u dugom nizu bračnih nesuglasica.

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske 2018. godine sklopljeno je 19 921 brak, dok je 2009. godine taj brojka bila veća te iznosila 22 382 sklopljena braka. Najmanje brakova u prethodnom desetljeću, točnije 19 169 sklopljeno je 2013. godine. Za razliku od sklapanja braka, razvod braka je svoj vrhunac u Republici Hrvatskoj postigao 2016. godine kada je došlo do 7 036 razvoda. U 2009. zabilježeno je 5 076, a 2018. godine bilo je 6125 razvedenih bračnih parova.

Elini roditelji kroz roman su prošli sve faze koje su autori naveli te su kroz veći dio romana u fazi fizičkog razdvajanja koja je prema autorima posljednja faza prije razvoda braka. Iako u obitelji nije došlo do službene rastave braka, roditelji žive odvojeno te se viđaju s drugim osobama. Majka se druži sa starim poznanikom iz studentskih dana Damiirom, dok je otac imao

djevojku Silviju. Djevojčica ne dopušta da joj se približi majčin prijatelj Damir za kojeg joj se čini da se previše približava njezinoj majci te da su oni nešto više od samo starih poznanika i prijatelja. „Nisam mogla reći da mi je tip bio simpatičan, ali mi nije bio ni antipatičan to što nisam zauzela neki određen stav prema njemu, živciralo me.“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 70) Ela je znala da Damir uvelike pomaže njezinoj majci oko uređenja stare kuće u Bjelovaru, no nikako ga nije htjela prihvatiti kao pozitivnu osobu u njezinu životu. Također nije prihvaćala ni tatinu novu djevojku Silviju. Prilikom jednog izlaska na večeru s tatom za njihovim stolom se pojavila Silvija koja je Eli ponudila da razviju prijateljski odnos, no Ela je to drsko odbila. „Mogle bismo biti prijateljice“, rekla je. „Crkni, kravo“, odbrusila sam joj. (Tihi-Stepanić, 2015, str. 121) Juul (2011) govoti o tome kako djeca ne dopuštaju da ih odgaja netko tko nije iz njihove obitelji. Ona jednostavno odbijaju da ih odgajaju novi ljudi, neovisno o njihovoj dobi.

Ela je u nekoliko situacija pokušala spojiti svoje roditelje te im dati do znanja koliko bi ona bila sretnija da su oni zajedno i da je moguće da opet budu svi zajedno, no to joj nije polazilo za rukom. Djevojka je često razmišljala o životu od prije i kako bi bilo lijepo da se roditelji pomire. „Tračak nade zagrijalo mi je srce. Možda još nije sve izgubljeno. Možda ću opet imati mamu i tatu kraj sebe. Kad sve ovo prođe. U Bjelovaru. Ili u Zagrebu. Pod Sljemenom ili u Dugavama. Svejedno.“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 196) Eli je bilo svejedno i gdje će živjeti i kako će im život izgledati, pristajala je na sve, samo joj je bilo bitno da su opet svi zajedno. No, sve je ostalo samo na Elinim željama. Roditelji su sve više vremena provodili odvojeno te se ni na kraju samog romana nisu pomirili i poboljšali svoj odnos.

6.1.3. Zaposlenost roditelja

Elin otac je poznati političar koji je bio u vrlo važnoj kampanji te ga samim tim nikada nije bilo kod kuće. Tata je uvijek pronalazio izgovore za odlaske iz kuće, a ti izgovori su se najčešće oslanjali na posao. „Onda je pogledao na sati i rekao da on sada mora ići, da ga čekaju u stranci, da se izbori približavaju, bla, bla, bla, bla.“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 19) Čak ni vikendima nije bilo drugačije „Tata je obično nedjeljom rješavao zaostale poslove u tvrtki ili igrao tenis s poslovnim partnerima pa se nisam začudila što nije bio u kući.“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 42)

Otac Branimir svoj odnos sa kćeri temelji na odnosu kakav je karakterističan za *fast-food* obitelji. Njihova relacija kao oca i kćeri se zadržava na slaboj komunikaciji i površnom

odnosu. Politička karijera nije uvijek bila u pozitivnom usponu čega je bila svijesna i Ela koja je oca češće gledala u medijima nego kod kuće. „Tata je iznenada došao kući uzrujan. Morao se presvući jer je u pet imao važnu konferenciju za novinare. Stvari se u vražjoj politici nisu odvijale kako je bio zamislio. Neki sam dan na *Dnevniku* vidjela da više nija imao najviši rejting, nego da ga je čak tri posto pretekao onaj glupi Sviben.“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 155) Otac je neslavno prošao u svojoj političkoj utrci u koju je uložio svo svoje vrijeme i energiju zanemarujući tako u potpunosti članove svoje obitelji i njihove potrebe. „Trudio se zadržati svoj nadmoćan izraz lica, govorio je nešto o dobrobiti stranke i o sljedećim izborima, no kada se u prostoriji pojavio pobjednik Antiša Juras, novinari su potrčali prema njemu i tata je ostao gotovo sam.“

Elina majka bila je nezaposlena, ali u njoj su se već na početku romana budile poslovne ambicije koje je željela ostvariti i na kraju je to i uspjela. Prema Gruden i Gruden (2006) majka koja je vezana samo za domaćinstvo nema mogućnost širenja svoga psihičkog obzora da bi potvrdila svoju ličnost te zbog toga postaje razdražljiva, potištena i agresivna. Autori također navode i podatak kako je u gradu svaka četvrta majka zaposlena. Elina majka je završila kroatistiku i želja joj je bila zaposliti se u struci. Nedugo nakon svađe sa suprugom, majka odlazi u Bjelovar gdje se zapošljava u tamošnjoj knjižnici. „Dobila sam posao na dječjem odjelu gradske knjižnice u Bjelovaru“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 77) Ela nije bila sretna što se njezina majka zaposlila u Bjelovaru jer joj je postalo jasno da to znači da će se i preseliti u Bjelovar. No, majka nije odustajala od svoje želje za poslom i životnom promjenom. „Imam pravo na svoju karijeru. Ne mogu biti ni dobra mama ako sebe ne realiziram.“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 77)

Ela je naposljetku prihvatila majčin posao i okolnosti koje su dovele do njezinog odlaska iz Zagreba i selidbe u Bjelovar. Na samom kraju romana i Ela napušta Zagreb i upisuje gimnaziju u Bjelovaru te ondje započinje svoj novi život.

6.1.4. Obiteljski prostor

Ela je četrnaestogodišnjakinja koja živi sa svojim roditeljima u novoj kući pod Sljemenom. Prije nego što su se preselili pod Sljeme, obitelj je živjela u stanu u Dugavama, no kako je tatina politička karijera bila sve uspješnija oni su se preselili u „elitniji“ i „bogatiji“ dio grada u kojem žive svi uspješniji stanovnici grada Zagreba. „Na kraju sedmog razreda, kada je

tati odlično krenilo na poslu i u politici, preselili smo se iz Dugava pod Sljeme, u kuću koja je *divan primjer recentne arhitekture*, prema riječima tatinih prijatelja koji su pristizali sa svih strana kako bi se divili našem *stambenom prostoru*.“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 23)

Kroz nekoliko situacija autorica nam govori o raskošnijem životu ove obitelji tako što nam govori o njihovoj novoj kući u kojoj trenutno stanuju. Kroz različite situacije doznajemo kako su stan u kojem su prije živjeli sačuvali, odnosno nisu ga prodali nakon useljenja u novu kuću. U novoj kući imaju gostinjsku sobu koja im je ustvari nepotrebna „Sigurno je nosi u tzv.gostinjsku sobu. O, da, i to mi imamo! Samo nikada nemamo goste, pa je ta soba, kao i ona pod nazivom lovačka, uvijek bila bez stanara. Gostima i lovcima ni traga.“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 34)

Kroz Elinu borbu sa gubljenjem kilograma otkivamo kako je njihov hladnjak uvijek pun raznih namirnica te kako je njezin otac zaposlio kućnu pomoćnicu što nije svakidašnja pojava. Također kroz Elinu borbu s gubitkom kilograma djevojčica često poseže za raznolikom i bogatom ponudom koja se nalazi u hladnjaku te opisuje sve delicije koje pokušava izbaciti iz svoje prehrane. „Otvorila sam hladnjak, zažmirila na trenutak i prepustila se ugodnoj hladnoći koju je isijavao. Pršut, maslac, sirevi najrazličitijih vrsta, svježe rajčice i krastavci, voćni jogurti, čokoladne pjenice, sirni i riblji namazi, tuna, dimljeni losos, incuni, staklenke crnih i zelenih maslina, punjenih i nepunjenih, džem od šljiva, marelica, jagoda i borovnica i tri najveće čokolade *Lindt*. Uz to sokovi gusti, gazirani i bistri te limenke *Red Bulla*.“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 33)

I sama Ela je osjećala njihovu financijsku moć tako što nije puno razmišljala o novcu i njegovoj potrošnji. „Prodavačica me nepovjerljivo pogledala, no smirila se kad sam izvadila karticu.“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 23)

Elini roditelji imali su i osobnog vozača koji ih je vozio kada bi obavljali svakodnevne poslove te je tu uslugu i djevojčica ponekad koristila i tada se osjećala iznimno važno „Crni je audi za desetak minuta bio pred kućom. Vozač je izišao iz automobila, otvorio mi vrata i uklizala sam na stražnje sjedalo poput kakve filmske dive.“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 37)

S druge strane, Elina majka nakon selidbe u Bjelovar živi klasičnijim i skromnijim životnim standardom. Kuća u Bjelovaru majka je naslijedila i znala je da je to samo njezina kuća jer njezin suprug ne želi imati nikakve veze s Bjelovarem. „Kuću je naslijedila od bake i deda koje nikada nisam upoznala jer su poginuli u prometnoj nesreći dva mjeseca prije moga rođenja.“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 72) Štoviše kuća u koju se majka htjela preseliti bila je stara

i bila joj je potrebna renovacija. „U tom trenu jedna pločica pala sa zida u kadu zajedno s vlažnom žbukom...“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 69) Ela nije shvaćala majčinu potrebu za bojanjem i popravljanjem stare kuće u Bjelovaru kada je njen dom u Zagrebu, pod Sljemenom. „Čemu obnavljati staru kuću u Bjelovaru ako živiš u vili pod Sljemenom?“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 70,71)

Nakon što je otac završio u zatvoru, njihov obiteljski dom pod Sljemenom je zapečatila policija. Kada je Ela napustila bolnicu uzela je dio svojih stvari iz kuće, a onda se s majkom preselila u Bjelovar. „Policija je opečatila kuću kako bih mogla uzeti svoje osobne stvari. Trpala sam ih bez ikakva reda u torbe i reće, a knjige u kutije. Kad sam sa svime bila gotova, zastala sam na vratima i još jednom pogledala sobu u kojoj sam provela najnesretniju godinu u svom četranestogodišnjem životu.“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 194) Ela je bila nesretna svojim životom u kući pod Sljemenom tako da je pristala na život s majkom u staroj kući u Bjelovaru.

6.1.5. Mišljenje tinejdžera o sebi

Ela na početku romana i Ela na kraju romana su dvije posve različite djevojke čija se nevjerojatni avantura provukla od odbijanja roditeljske pažnje, razmišljanju o ljubavnim neuspjesima, pa sve do velikog problema u prehrani – anoreksije te raspadanja obitelji. Ela je u formativnim godinama kada na njen svakodnevni život i formiranje identiteta veliki utjecaj imaju medij, novonastali odnosi u obitelji, kao i novi partneri koje pronalaze njeni roditelji.⁸ Sve te promjene za posljedicu imaju Elino rizično ponašanje koje očituje kroz anoreksiju te pušenje cigareta kao popratno negativno ponašanje.

Djevojka na početku romana sebe opisuje kao vrlo uspješnu učenicu koja ima želju biti najbolja u svemu što radi. „Ja sam, dakako, bila drukčija. U svakom sam predmetu jednostavno morala biti najbolja. Ove sam godine na natjecanju iz hrvatskog jezika osvojila prvo mjesto u državi i to mi je osiguralo izravan upis u gimnaziju po želji.“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 6)

No, jedna stvar Eli nije išla od ruke, a to je ljubav. Progovara o tome kako je nesretna što joj se njezina simpatija s kojom se sprijateljila i postala bliska na Tomekovom prošlogodišnjoj

---

⁸ Jasminka Tihi-Stepanić u svojim romanima bavi se problematikom odrastanja i problemima koji zahvaćaju mlade u formativnim godinama. O utjecajima na formiranje identiteta, ulozi medija, vršnjaka i obitelji u romanima *Imaš fejs?* i *Bacit ću ti kompjuter kroz prozor* pišu autorice u članku *Formiranje mladenačkog identiteta u romanima *Imaš fejs?* i *Bacit ću ti kompjuter kroz prozor* Jasminke Tihi-Stepanić* (v. Živković Zebec i Zbožil, 2019.)

rođendanskoj zabavi ne javlja. „Patila sam neko vrijeme u potaji i nastojala ga zaboraviti. Nitko nije vrijedan da zbog njega budem tako uznemirena. Ipak, bila sam.“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 7)

Obiteljski odnosi i tip odgoja utječu na formiranje adolescentskog identiteta na negativan način. Veći novčani resursi, želja za dokazivanjem te roditeljsko popuštanje i nedovoljna kontrola omogućuju Eli tajnu borbu za kartu koja joj dopušta ulazak u svijet manekenstva. Elin otpor prema roditeljima i kritičko gledanje na njihove odluke i životna rješenja utječe na njeno formiranje stavova. Kao i velika sloboda i neograničavanje koju uživa od strane roditelja utječe na njezino ponašanje i u konačnici dovodjenje sebe u rizičnu situaciju. Ona mijenja svoje ponašanje i životne navike s ciljem da se ostvari u manekanskoj karijeri.

„Patila sam se gladujući, upotrebljavala svu svoju umješnost i lukavost kako bih izbjegla mamine doručke, ručkove i večere dok je ona vrebala na mene pri svakom obroku jer joj se činilo da sam se nekako usukala u posljednje vrijeme.“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 53)

Prema Raboteg-Šarić (2014) utjecaj na anoreksiju kod djevojčica dolazi od majke čiji doživljaj vlastitog tijela te opterećenost vitkom linijom može biti povezan s razvojem poremećaja prehrane kod kćeri. Nadalje razvoj poremećaja prehrane povezuje se i s neodgovarajućim odnosom s majkom koja se ponaša previše zaštitnički prema djetetu, ali isto tako i majkom koja kontrolira i nameće svoja stajališta ili je s druge strane potpuno hladna, odbojna i neuključena u odgoj i razvoj djeteta. Isto tako i otac poput majke ima ulogu u poremećaju prehrane djeteta. Zbog očeve neuključenosti može doći do pretjeranog uključivanja i nametanja majke i se poremećaji prehrane mogu pojaviti kao posljedica očevog tjelesnog ili seksualnog zlostavljanja. U Elinom slučaju roditelji su potpuno isključeni u problem s prehranom svoje kćeri. Dok se Ela borila s gubitkom kilograma majka je nekoliko puta posumnjala da se s njezinom kćeri nešto događa, ali ju je Ela svaki put vješto slagala te je majka lako prelazila preko svoje zabrinutosti. Otac nije sam posumnjao u Elin problem, no njegova djevojka mu je jednom prilikom rekla da Ela ima problem s prehranom na što je otac reagirao te je kratko razgovarao s kćeri o tome. Ela ni ocu nije željela priznati što se događa s njom i njezinim gubitkom kilograma. I otac i majka za Elin problem saznaju tek na samom kraju romana kada ona završava u bolnici sa 48 kilograma. Otac čak ni tada nije uz kćer jer se nalazi u zatvoru, dok s druge strane majka ostavlja sve i posvećuje se prvenstveno kćeri i njeznoj borbi s anoreksijom.

Juul (2011) govori o tome kako je za osobu koja je na putu da razvije anoreksiju veoma važan učinak bi moglo imati to da se okupi cijela obitelj i da svi izraze strahove vezane s tim što se događa u obitelji. Eli je nedostajao taj dio potpore kako bi uvidjela svoj problem sa prevelikim gubitkom kilograma. Nitko od Elinih roditelja nije primjetio da se s njihovom kćeri nešto događa jer su bili previše zaokupljeni svojim problemima i rješavanjem istih.

Najčešća Elina razmišljanja bila su vezana za njezin izgled, manekenstvo i brzo i jednostavno mršavljenje. Kako bi što prije smršavjela Ela je jela papirnate maramice i pušila cigarete. Ela je u cigaretama našla i „spas“ u trenucima kada je bila sama i usamljena dok je bila rastrgana između razdvojenih roditelja. „Dobre su za zatvaranje apetita i za društvo. Nisam sama kad zapalim cigaretu.“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 132)

Ela nikako tijekom romana nije zadovoljna svojim izgledom te čini sve ne bi li postigla svoju željenu težinu te se na tom putu susreće sa raznim internetskim stranicama na kojima pronalazi savjete o mršavljenju. Elini roditelji nisu znali na koji način njihova kćer provodi vrijeme, ni što pretražuje na internetu. Djevojčica je dane provodila sama i bez bilo kakve kontrole svojih roditelja. Raboteg-Šarić (2014) govori o upotrebi nove tehnologije kod mladih bez nadzora roditelja. Adolescenti znatan dio svog slobodnog vremena provode koristeći različite nove tehnologije, što dovodi do određenog procesa samosocijalizacije tijekom kojeg mladi sami biraju kakvim će društvenim utjecajima biti izloženi. Ela je kao i mnogi njezini vršnjaci birala što će od svog života i svoje intime povjeriti roditeljima, a što će zadržati za sebe. Tako je djevojčica odlučila da će se svoje brige i želje ostaviti za sebe.

Djevojčica je bila najnezadovoljnija svojim životom kada je majka odlučila otići u Bjelovar i povesti ju sa sobom. Četrnaestogodišnjakinja nije mogla zamisliti započeti novi život u Bjelovaru, u novoj sredini, novoj školi. Nije željela upisati srednju školu ondje i sklapati nova prijateljstva. Ela je bila vrlo nezadovoljna i osamljena te joj je u mislima bilo sljedeće „Ništa mi nije bilo po volji, sve je bilo glupo i nije imalo smisla.“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 75,76)

Autorica nije puno progovarala o Elinom razmišljanju o obitelji za vrijeme tatinog boravka u zatvoru, ipak si je postavljala pitanja iz kojih se iščitavaju njezini strahovi i nesigurnost. „Hoće li ovo biti moj dom zauvijek? Hoćemo li se ikada vratiti u svoju kuću? Ili u stan u Dugavama? S tatom? Ili bez njega? Bilo je mnogo pitanja na koja nisam znala odgovor.“ (Tihi-Stepanić, 2015, str. 195)

Ela na kraju romana zaključuje da je njezina najnesretnija godina u životu bila ona posljednja provedena u kući pod Sljemenom te sada ostavlja prostor i vrijeme za sve ono lijepo

što će joj život donijeti. I upravo promjena životnog prostora i poboljšanje obiteljskih odnosa vidljiva na samom kraju romana otvara novu nadu u bolju budućnost četrnaestogodišnjakinje i njezine obitelji.

7.2. Dom iza žice

Dom iza žice je roman za djecu i mlade koji donosi sliku suvremenog djetinjstva i obiteljskog funkcioniranja u kojem je nasilje utjecalo na oblikovanje nesigurnog dječjeg, a poslije i mladenačkog identiteta. U romanu *Dom iza žice* upoznajemo Gabrijela, nesretnog četrnaestogodišnjaka koji se s majkom iz Sarajeva preselio u Zagreb. Obitelj iz ovog romana prema Vukasoviću (1994) pripada nepotpunoj obitelji jer nedostaje jedan od roditelja te zapuštenoj obitelji jer je dječak zanemaren od strane majke, često je prepušten sam sebi. Majka Ljiljana i Gabrijel žive u skromnom podstanarskom stanu u lošim uvjetima za rast i razvoj djeteta. Ljiljana na ove i one načine pokušava zaraditi novac i ostati zaposlena, no toj joj ne ide od ruke. Stalno se sukobljava s nadređenima i nikako ne uspijeva pronaći dobro plaćeni posao. Gabrijel vrijeme provodi u svojoj sobi razmišljajući o novim stvarima, toploj odjeći i obući, mobitelu i hrani. Dječak se osjeća zanemareno od strane svoje majke te kao jedinu svijetlu točku u svom životu vidi susjedu gospođu Pahir.

Gabrijel stjecajem okolnosti upada u loše društvo te se počinje rizično ponašati. Ubrzo nakon nekoliko njegovih loših postupaka socijalna služba posjećuje njega i majku. Majka odbija pomoć socijalne službe te nastavlja zanemarivati Gabrijela. Ljiljana ubrzo učini kazneno djelo te završava u zatvoru, a Gabrijela šalju u udomiteljsku obitelj. Gabrijel počne sumnjati da ima sestru koju nikada nije upoznao te na sve načine pokušava doći do nje. Za vrijeme boravka kod udomiteljske obitelji upoznaje svoga oca koji ga usputno posjećuje ne želeći uspostaviti bolji odnos sa svojim sinom. Gabrijel razočaran svojim životom, obitelji i situacijom u kojoj se nalazi bježi od udomiteljske obitelji pa se nađe u novim problemima i završi u domu. Kroz mnoge situacije Gabrijel saznaje da ima sestru Gabrijelu koju je majka prije njegova rođenja dala na posvojenje. Gabrijel pronalazi sestru putem Facebooka te stupa u kontakt s njom.

Nakon odslužene zatvorske kazne majka se useljava kod susjede Pahir zajedno s Gabrijelom te uz pomoć sina i susjede pozove kćer Gabrijelu u Zagreb. Nakon mnogo vremena Gabrijel je sa svojom majkom i sestrom, to jest obitelji. Gabrijela kupuje stan u Novom Zagrebu

te se ondje useljava sa bratom i majkom i oni započinju sasvim novi život o kojem su ranije mogli samo maštati.

7.2.1. Uloge u obitelji

Gabijel živi s majkom u jednoroditeljskoj disfunkcionalnoj obitelji. Takva izrazita promjena od nuklerane obitelji koja se smatra „idealnom“ tipična je za zemlje zapada te srednje i istočne Europe navodi Puljiz (2002). Upravo ondje se očituje snažan porast broja jednoroditeljskih obitelji što je posljedica povećanog broja rastava, ali i povećanog broja rađanja djece izvan braka.⁹

„Izvanbračne djece, u školskoj populaciji, ima nešto manje od 2,5 %.“ (Gruden i Gruden, 2006, str. 114) Autori dalje nastavljaju kako se u ovim situacijama djeca najčešće rađaju protiv volje roditelja, pa su tako ona teret majkama dok očevi za njih vrlo često ni ne znaju. Stoga dijete odgajano u takvim okolnostima odrasta bez ljubavi i izloženo je negativnom stavu okoline, a često ga odgajaju nepozanti ljudi u udomiteljskoj obitelji ili u nekoj dječjoj ustanovi. Ove činjenice možemo vidjeti i u Gabrijelovom životu. Njegov život u vlastitoj obitelji, u udomiteljskoj obitelji, kao i život u Crnoj Lokvi je prepun hladnoće, zanemarivanja i nerazumijevanja. Gabrijel niti na jednom od tih mjesta nije sretan i ne osjeća ljubav i podršku koje mu je potrebne za stvaranje vlastite osobnosti.

„Osnovni zadatak djeteta i njegov okoline jest pripremiti se, još u djetinjstvu, za odraslu dob.“ (Gruden i Gruden, 2006, str. 12) Dakle, vrlo je bitno djetetu od najranije dobi dopustiti zdrav i normalan rast i razvoj. Gabrijel odrasta uz majku sve do četrnaeste godine stoga je vidljiv utjecaj majke na Gabrijela u svim aspektima njegove ličnosti. On se odražava u njegovom izraženom neprihvatljivom ponašanju, većem broju emocionalnih problema, nižem samopoštovanju i slabijoj društvenosti koja se očituje u lošem izboru prijatelja. Ljilja, Gabrijelova majka, nije dobar primjer majke koja svome djetetu daje potrebnu pažnju, podršku i ljubav. Ljiljina uloga u njihovoj maloj obitelji nije pozitivna jer ona ne može sama skrbiti za Gabrijela, niti postići zdrave uvjete za rast i razvoj djeteta. „Kada je rekao mami da ga boli grlo, ona ga je pustila da se odmara i čeka ozdravljenje. Svaka mama bi svojega bolesnog sina odvela doktoru, no ne i mama Ljilja.“ (Tihi-Stepanić, 2017, str 59) U odnosu majke i sina često djeluje

---

⁹ U Hrvatskoj u 2001. godini 15% svih obitelji jesu jednoroditeljske obitelji, od kojih je 80% obitelji samohranih majki. Ako se taj razvojni smjer nastavi jasno je kako će sve više djece u našoj zemlji živjeti u jednoroditeljskim obiteljima. Preuzeto: Popis stanovništva (2001.) Državni zavod za statistiku

kao da sin odgaja majku, a ne obrnuto. Gabriel je u mnogo situacija bio bistrije glave i zrelije je razmišljao nego njegova majka. „Bolje ti je da umjesto u kafić odeš u plinaru i zamoliš ih da nam priključe plin“ (Tihi-Stepanić, 2017, str. 15) Ljilja je bila svijesna da se Gabriel ne ponaša prihvatljivo i da je u problemima, no nije poduzimala ništa po tom pitanju. „Mama se pravila da ne primjećuje njegovu novu garderobu. To je shvatio kao prešutno odobravanje onoga što je učinio. Žudio je za tim da ga oštro upita otkuda mu majica i hlače, da mu zaprijeti, da kaže bilo što što bi upućivalo na kakav-takav odgoj, ali ona je šutjela i pravila se da ništa ne vidi.“ (Tihi-Stepanić, 2017, str. 33) I u ovom primjeru Ljiljina uloga u životu četrnaestogodišnjaka koji gradi sebe i svoj identitet je pogrešna. Umjesto da reagira na Gabrielovo neprihvatljivo ponašanje, ona se ponaša kao da ne primjećuje nove stvari na dječaku sve do trenutka kada shvati da je socijalna radnica posjetila njihov dom. No, čak ni u tom trenutku Ljiljana ne postupa moralno i ne daje dobar primjer svome djetetu nego problem misli riješiti fizičkim nasiljem, što je neprihvatljiv način rješavanja problema i ne uklanja osnovne uzorke zbog kojih je do problema i došlo. „A ako još čujem da si nešto ukro, ubit ću boga u tebi, majke mi.“ (Tihi-Stepanić, 2017, str. 63)

Gabriel upoznaje svog oca tek u adolescentskom razdoblju i ne uspijeva s njime razviti obiteljski odnos. „Ja baš prolazio kroz Zagreb pa, kažem sam sebi, zašto da ne potražim sina.“ (Tihi-Stepanić, 2017, str. 92) Kroz ovu rečenicu autorica je pokazala kakav odnos Gabrielov otac Mladen ima prema svome sinu. Mladen ni na ovom prvom i jedinom susretu nije niti pokušao razviti obiteljski odnos sa svojim sinom, niti je požalio zbog svog odsustva iz Gabrielovog života. Gabrielu je već na prvi pogled na oca bilo jasno da Mladen nije tip osobe koja će ga uzeti kod sebe i pobrinuti se za njega čak ni u ovoj situaciji kada zna da je Ljilja u zatvoru. „Napomenuo je da je *samo tjerao šegu kada je rekao malome da navrati k njemu kada bude u Sarajevu jer on nema uslove za držati dijete.*“ (Tihi-Stepanić, 2017, str. 124)

Biddulph (2006) govori kako dječaci koji odrastaju bez oca češće zapadaju u neprilike, postižu slabij školski uspjeh i često postaju članovi tinejdžerskih bandi. Upravo zbog nedovoljno dobrog razvijenog odnosa s ocem Gabriel ne dobiva mušku figuru u svom životu te nije spreman za „vanjski svijet“. Prema Biddulphu (2006) dječak od četrnaest do petnaest godina u svojoj okolini traži druge ljude koji će mu poslužiti kao prenosnica, tj. traži svog mentora. Također smatra da mlade pojedince te dobi ne bi trebalo nekontrolirano prepustiti utjecajima skupine vršnjaka i društva općenito.

Dobri duh Gabrielovog života je susjeda Pahir koja brine o njemu s puno ljubavi i pažnje te je na kraju romana i zaslužna za sretan završetak priče i što je obitelj ponovno na

okupu. Susjeda u mnogo situacija zamjenjuje Gabrijelovu majku pa predstavlja supstitucijskog roditelja. Uvijek je brinula da Gabrijel jede zdravo i redovno te da je toplo obučen. Gospođa Pahir je redovno posjećivala Gabrijela kada je bio u Crnoj Lokvi i nije prestajala brinuti o njemu te je dobila i skrbništvo nad njima. „Dobila je privremeno skrbništvo nad Gabrijelom kako bi imao kod koga provoditi slobodne vikende. Cijelim putem do Zagreba pričala je o tome što će kuhati.“ (Tihi-Stepanić, 2017, str. 137)

7.2.2. Odnosi u obitelji

Četnaestogodišnjak raste i razvija se u domu koji je pun nasilja kako fizičkog tako i psihičkog, te svakodnevnog zanemarivanja. Majka je lik koji živi s Gabrijelom, no ona je vrlo izgubljena u svojim postupcima i vrlo naivna u donošenju odluka. Prema Gruden i Gruden izvanbračno dijete koje odrasta uz majku, često joj predstavlja smetnju u osobnom životu i na financijskom polju. Sve su to razlozi zbog kojih takve majke postanu grube, razdražljive i na kraju agresivne prema svojoj djeci.

Ljilja, Gabrijelova majka, preselila se sa svojim sinom iz Sarajeva te je pri dolasku u novu sredinu bila vrlo naivna i zbunjena. Kroz sam roman Ljiljin društveni život i socijalni status se ne mijenja, ona je nezaposlena, ili je kratko zaposlena, ili je u potrazi za novim poslom. Ljiljana ne stječe prijatelje na poslu, niti u zgradi u kojoj stanuju te je vidljivo kako je ona lik koji je društveno izoliran. Majka je svoje loše životne odluke i odabire uvijek opravdavala izgovorima kako nije imala sreće u životu. Ljilja nikada nije pristajala priznati da je ona kriva za svoje postupke i odluke. Gabrijel je bio svijesan da majka griješi i stalno je gledao iz prikrajka njezine postupke za koje je unaprijed shvaćao da su pogrešni. „Bilo je očito da se mama ponovno počela zanositi nekim muškarcem za kojega će uskoro ustanoviti da je gad nad gadovima i muška svinja pa će ponovno biti tuk-tuk, samo što će tada nazdravljati sama sebi i sreći koja joj je po tko zna koji put okrenula leđa.“ (Tihi-Stepanić, 2017, str. 12, 13)

Prema Biddulphu (2006) ako majka u ranim godinama djetetu uskrati svoju prisutnost, toplinu i ljubav događa se to da dječak u sebi „gasi“ svu nježnost i ljubav. Ono smatra da je previše bolno osjećati ljubav ako mu je majka više ne uzvraća. „Znao je da je trebao pokazati barem malo zahvalnosti, no njegova mrgudna i nezadovoljna ćud bila je jača od pokušaja da barem ponekad bude prema mami nježan.“ (Tihi-Stepanić, 2017, str. 30)

Majka u Gabrijelovom odgoju koristi zanemarujući odgojni stil što je jasno vidljivo u svakodnevnim situacijama između majke i sina. „Bilo je očito da mama nije znala da je njezin sin noć proveo izvan kuće.“ (Tihi-Stepanić, 2017, str. 42) Njihov odnos je površan, vrlo malo vremena provode zajedno. Majka i sin nemaju zajedničke interese i u njihovom odnosu prevladava nezadovoljstvo i međusobno okrivljavanje. „Zatomljeni osjećaji prema majci zavrtožili su se u Gabrijelu. Htio ju je vidjeti i nije ju htio vidjeti. Volio ju je i nije ju volio. Mislio je da bi trebao odbiti susret jer, da njegova mama nije takva kakva je, mislio je, živio bi spokojno kao većina njegovih vršnjaka, ne bi imao pojma da postoji Crna Lokva i sedamanestogodišnjaci koji idu u prvi razred i jedina briga bi mu bila kako se dokopati novog modela mobitela. Neka pati za mnom, mislio je, drugo nije ni zaslužila.“ (Tihi-Stepanić, 2017, str. 140)

Gabrijel je u svojoj jednoroditeljskoj obitelji trpio nasilje. Djeca izložena nasilju u obitelji nisu samo djeca koja su izravne žrtve nasilja, nego i sva ona djeca koja gledaju ili slušaju nasilje, to jest svjesna su nasilja jednog roditelja nad drugim. Bujišić (2005) stoga govori kako se ponekad zbog tih činjenica koristi sintagma djeca koja žive s nasiljem. Prema Bujišić (2005) postoje četiri vrste zlostavljanja djeteta:

1. Tjelesno zlostavljanje
2. Emocionalno zlostavljanje
3. Zanemarivanje
4. Spolno zlostavljanje

U Gabrijelovom životu bilo je svih vrsta nasilja koje su pogubno djelovale na identitet dječaka. Majka je u jednoj situaciji bila fizički nasilna prema Gabrijelu što je Gabrijela iznenadilo, no nije se želio braniti. „Osjetio je pljusku na licu, obraze koji se žare, a onda još jednu i još jednu. Počeo je vikati da ga pusti i rušiti stvari oko sebe.“ (Tihi-Stepanić, 2017, str. 63) „Nije se mogla zaustaviti. Udarala je po njemu gdje god je stigla, a on se nije branio. Samo je stajao i primao udarce.“ (Tihi-Stepanić, 2017, str. 64) Rosić i Zloković (2002) govore o tome kako je mnogo veći broj djece koje svakodnevno u svojim obiteljima izloženo nasilju nego što očekujemo. Neki od glavnih uzorka za nasilje u obitelji su siromaštvo, nezaposlenost, bolest, konflikti unutar obitelji i neželjena trudnoća. Također Rosić i Zloković (2002) navode kako pojavu nasilja, zlostavljanje ili zanemarivanje djece možemo naći u bilo kojem društvu, socioekonomskoj, vjerskoj ili kulturnoj skupini.

Uz fizičko nasilje, snažan utjecaj na ponašanje djeteta ima i nedostatak pažnje i roditeljska distanca i otuđenost, tj. emocionalno zanemarivanje. Prema Bujišić (2005) emocionalno zlostavljanje obuhvaća pristup u kojem ponašanje roditelja ili skrbnika loše utječe na djetetovo mentalno zdravlje ili socijalni razvoj. Emocionalno zlostavljanje može se nazvati i verbalno nasilje, psihičko nasilje i psihičko zlostavljanje. Ovaj oblik zlostavljanja može se kretati od jednostavne verbalne uvrede do ekstremog oblika kažnjavanja poput ignoriranja, neobraćanja pažnje, vikanja, prijetnja ili zastrašivanja te negativno uspoređivanje s drugima praćeno omalovažavanjem.

Gaudin (1993) daje definiciju tjelesnog zapuštanja koja podrazumijeva nebrigu o zdravlju djeteta, napuštanje i odbacivanje djece, neadekvatnu brigu o prehrani i odijevanju, zanemarivane higijenskih potreba te druge oblike zanemarivanja tjelesne sigurnosti i dobrobiti djeteta. Gabrijelova majka zanemaruje svog sina, izostaje njezin nadzor nad djetetom, provodi nebrigu s kim se njezin sin druži izvan obitelji, kuda odlazi, što radi kada nije kod kuće.

Fizičko ili tjelesno zanemarivanje prema Bujišić (2005) podrazumijeva neodgovarajuće hranjenje, smještaj i odijevanje djeteta, izostanak nadzora nad djetetom, izbacivanje djeteta iz kuće ili zabrana vraćanja u kuću te nepružanje zdravstvene njege i neodgovarajuće higijene. Uz tjelesno zlostavljanje Bujišić (2005) navodi i edukacijsko zlostavljanje u koje ubraja i dopuštanje stalnog izostajanja iz škole. U romanu *Dom iza žice* javlja se i ovaj oblik zanemarivanja jer majka ne vodi brigu o Gabrijelovoj školi i izostancima iz iste. „Kao da mu se želi osvetiti, pitala ga je kako je u školi. Pitanje je bilo neočekivano jer se mama gotovo nikada nije raspitivala za školu.“ (Tihi-Stepanić, 2017, str. 31) Gaudin (1993) govori o tome kako zapuštena djeca teško prate tempo rada u školi, odlaze nespreni na nastavu i teže doživljavaju školske obveze te tako stvaraju negativan stav prema školi. „Nisam napisao zadaću iz matematike“ (Tihi-Stepanić, 2017, str. 16) Gabrijelova razrednica je shvatila da se s Gabrielom događa nešto čudno te ga je nakon što nije donio lektiru u školu opomenula „I profesorica iz matematike se jučer žalila da nisi imao bilježnicu. Na tjelesni nisi donio opremu.“ (Tihi-Stepanić, 2017, str. 46) Sve ove posljedice javljaju se i kod Gabriela kao negativna slika njegovog odnosa s majkom. Uz zanemarivanje, u romanu *Dom iza žice* pojavljuje se i emocionalno maltretiranje koje Gaudin (1993) definira kao ponašanje u kojemu se ne iskazuje briga za emocionalne potrebe djeteta kao što su ljubav, podrška i pažnja. Autor navodi i kako emocionalno zapuštanje ima negativne, pa čak i pogubne efekte na samopouzdanje djeteta kao i njegovo školsko postignuće. Ovaj oblik zapuštanja umanjuje zdravlje i životnu energiju djece

Kako Gabrijel živi u lošim uvjetima za rast i razvoj tako se često razbolijeva i vodi nezdrav način života. Čudina-Obradović i Obradović (2006) navode kako djeca iz obitelji nižeg socijalno-ekonomskog položaja češće i raznije u životu započinju nezdrav način života, kao što je pasivno ili aktivno pušenje i nedostatak tjelesne aktivnosti. Također isti autori govore kako djeca slabijeg socijalno-ekonomskog položaja češće poboljšavaju od kroničnih bolesti i stanja, češće se hospitaliziraju i izostaju iz škole zbog bolesti. Za tu djecu su tipične bolesti slušnih i vidnih organa i visoki krvni tlak.

Kroz nekoliko neočekivanih situacija Gabrijel saznaje da ima sestru koju je majka prije njegova rođenja dala na posvajanje u Švedsku. Dječak u nekoliko prilika pokušava od majke saznati nešto više o sestri, ali majka vješto izbjegava razgovor o kćeri koju je dala na posvajanje. Tek kada majka završi u zatvoru i preispita se kao osoba i kao roditelj priznaje Gabrijelu sve o svojoj kćeri i posvajanju. Gabrijel je s neodobravanjem reagirao prema majci kada je saznao istinu o sestri koju nikada nije upoznao. „Baš lijepo“, rekao je Gabrijel, „pa si nakon toga stekla još jedno dijete. Nek se nađe. Čudim se da i mene nisi dala nekom strancu.“ (Tihi-Stepanić, 2017, str. 142) Majka je bila povrijeđena Gabrijelovom reakcijom, ali bila je svjesna svoje pogriješke.

Gabrijel upoznaje svoju posvojenu sestru Gabijelu preko Facebook grupe te s njom započinje graditi odnos na samom kraju romana. Od samog upoznavanja Gabijel i sestra razvijaju odnos koji djeluje kao da se oduvijek znaju. Gabrijela je s majkom posjetila brata u Crnoj Lokvi prije nego što je napustio dom i njihov susret svjedoči o ljubavi koja je vladala među njima. „Gabrijel je ustao i pružio Gabrijeli ruku, a ona ga je čvrsto zagrlila.“ (Tihi-Stepanić, 2017, str. 199) Dječak je bio sretan što sve u njihovoj obitelji napokon funkcionira i što će sada imati posve drugačiji život od onoga prije Crne Lokve i udomiteljstva. Iako *Dom iza žice* donosi zaista tešku životnu priču jednog nesretnog četrnaestogodišnjaka spisateljica ostavlja pozitivan ton naglašavajući važnost obitelji ujedinjavanjem obitelji na kraju romana.

Od samog početka romana najuspješniji odnos koji postiže u Gabrijelovom životu je onaj sa susjedom Marijnom Pahir. Susjeda Pahir je uvijek bila uz Gabrijela, često mu je kuhala, prala mu odjeću te ga je jednom prilikom čak i ošišala. Bila je svjesna da se Ljiljana ne brine za dijete te da ga zanemariju. Također je znala koliko je Gabrijelu potrebna ljubav i pažnja kroz njegovo odrastanje. „Susjeda Pahir svakoga ga je dana nudila kolačima i jelom ili ga pozivala na gledanje televizije. Liga prvaka nije prolazila bez toga neobičnog para navijača.“ (Tihi-Stepanić, 2017, str. 32)

7.2.3. Zaposlenost roditelja

Gabrijelova majka za vrijeme radnje cijelog romana ima problem s pronalaskom ili zadržavanjem posla. Ljilja pronađe posao, ali uvijek nastane neki problem te ona dobije otkaz i opet ostane nezaspolena i u ponovnoj potrazi za poslom. Njezina priča sa poslom se tako stalno vrti u krug. Upravo iz tih razloga Gabriel i majka žive u lošijim životnim uvjetima.

Čudina-Obradović i Obradović (2006) govore kako postoje dva osnovna čimbenika o kojima ovisi hoće li život u obitelji samohranih majki negativno utjecati na razvoj djeteta: ekonomska moć obitelji i majčin roditeljski stil. Ekonomska moć obitelji djeluje na emocionalno funkcioniranje majke i kvalitetu obiteljski odnosa, što umanjuje ili potpuno isključuje djetetovo problematično ponašanje. U Gabrijelovom slučaju nedostaje ekonomska moć obitelji te samim time jasno je da majka provodi puno vremena radeći te na taj način zanemaruje potrebe svoga sina.

Prema Čudina-Obradović i Obradović (2000) govore kako školski uspjeh djece zaposlenih majki može biti povezan s postizanjem slabijih uspjeha zbog nedostatka majčine uključenosti u učenje i rad s djecom. Goldberg i sur. (1996) navode kako doista postoje istraživanja koja pokazuju da je slabiji školski uspjeh povezan s brojem majčinog rada izvan kuće, to jest na poslu, no isto tako važno je napomenuti kako su negativniji učinci kod dječaka, a ne i kod djevojčica. Dakle, slabiji školski uspjeh će postizati sinovi kada su njihove majke zaposlene, dok kod kćerka to ne čini razliku.

Pogubniji utjecaj majčine zaposlenosti očituje se u siromašnijim nego u dobrostojećim obiteljima jer su siromašne zaposlene majke pod osobito jakim pritiskom da zadrže posao i da postanu financijski sigurnije što za posljedicu ima smanjenu kvalitetu njihova roditeljstva, kao i veću odsutnost iz obitelji. Koliko god plaćeni rad majke izvan kuće može poremetiti odgojne procese, on je nužan jer obitelji pruža ekonomsku sigurnost. Upravo toj ekonomskoj sigurnosti teži Gabrijelova majka koja radi različite poslove ne bi li Gabrijelu i sebi osigurala bolje životne uvjete. No, Ljilja radi uglavnom slabije plaćene i necijenjene poslove kroz cijelo roman. Od spremačice u banci, prodavačice u pekarnici, konobarice u sumljivom lokalnu do naplaćivanja javnog wc-a.

Kada je Ljilja radila kao spremačica u banci svima je govorila da je službenica. „Istina, bila je spremačica, no kod ljudi je stvarala dojam da radi kao službenica. Jedan stanar ju je pitao

bi li mu mogla srediti kredit. Mama je odmah pristala, no od kredita nije bilo ništa i susjed je ubrzo saznao koji posao mama u banci obavlja.“(Tihi-Stepanić, 2017, str. 32)

Za vrijeme rada u banci Gabrijel je bio zadovoljan majčinim poslom jer su živjeli normalno, ali onda je opet došlo do novih problema i Ljilja je ostala bez posla. „Te mu je tenisice mama kupila za onih sretnih vremena kada je radila kao spremačica u banci sve do dana kada joj istekao ugovor, a šef, neki šminkerski tip bez srca, kako ga je mama opisala, bez suvišnih komentara joj je rekao da ona više ne radi u banci jer *nisu zadovoljni rezultatima njezina rada*.“ (Tihi-Stepanić, 2017, str. 32)

Gabrijel nije podržavao majčin trenutni posao konobarice u noćnom lokalnu. Nije želio da ga majka ostavlja cijelu noć samog te mu je samo radno vrijeme kafića bilo sumnjivo i negativno je gledao na njega. „Do kada radiš? Nemilosrdno je prekinuo njezin ushit. „Do dva, tri, a ako bude mušterija i kasnije“, rekla je. „Pa kakav je to kafić koji radi do jutro?“ „To je, pravo ćemo reći, noćni bar s pjevačicama i svim tim glamurom. A lova će biti dobra. Zbogom bijedni živote, dobrodošao raju!“ (Tihi-Stepanić, 2017, str. 13,14)

Ljilja je radila u lokalnu sve do jedne večeri kada se dogodio incident za kojeg ju je šef okrivio i dao joj otkaz. No, ovoga puta, Ljilja je osim otkaza pretrpjela i nasilje od strane šefa. Kada je prošlo nekoliko dana od otkaza i pretrpljenog nasilja Ljilja je pokušala vratiti povjerenje šefa te se vratiti na posao, no taj je pokušaj bio bezuspješan. „Molila je Gazdu da je ne otpušta i rekla da više neće gledati onoga gosta, plakala je, oprostila mu masnice, no to joj nije pomoglo.“ (Tihi-Stepanić, 2017, str. 59)

Za vrijeme boravka u zatvoru majka je pohađala tečaj pedikure i manikure ne bi li se po izlasku iz zatvora zaposlila u salonu. „Učim pedikuru i manikuru. Evo, još malo pa sam gotova s tečajem.“ (Tihi-Stepanić, 2017, str. 143) Tako se nakon izlaska iz zatvora zaposlila u salonu kod susjede Marijane Prahir te je svoj posao obavljala profesionalno i marljivo.

7.2.4. Obiteljski prostor

Gabrijel živi s majkom u malenom stanu u lošim životnim uvjetima. Kroz nekoliko situacija autorica nam pokazuje kroz opise Gabrijelovu zbilju koja je vrlo tužna. „Nekoliko puta toga listopadskog dana Gabrijel je opipao radijator u nadi da će osjetiti blagi dodir topline, ali

je njegovu ruku svaki put dočekala hladnoća metalnih rebara. Otvorio je hladnjak. Jedino što mu se nudilo bilo je načeta pašteta s poklopcem koji je izgledo poput isplažena jezika koji mu se ruga. U kuhinjskom ormariću ugledao je neotvorenu staklenku pekmeza od naranče. Osim mrvica i jednog moljca koji je uzletio kada ju je Gabrijel otvorio, kutija za kruh bila je prazna.“ (Tihi-Stepanić, 2017, str. 7) Osim lošeg stanja u kuhinji, Gabrijel opisuje i nehigijenske uvijete koji se nalaze u kupaonici njihovog stana. „Kupaonica je vonjala po vlazi više nego obično. U kutu, iznad prozora koji se nije mogao do kraja zatvoriti, već se skupila plijesan.“ (Tihi-Stepanić, 2017, str. 26)

Život i razvoj jednog četrnaestogodišnjaka u ovim uvjetima nije dobar. Gabrijela je silno rastuživalo provoditi vrijeme u stanu u kojemu je bilo hladno i mračno. I sam je bio svijestan da uvjeti u kojima živi nisu dobri te se često zadržavao na ulici ne bi li izbjegao provoditi vrijeme u stanu. Gabrijel i majka živjeli su na rubu siromaštva. Zbog lošeg financijskog statusa i neplaćenih računa isključivali su im grijanje i struju. „Prišao je prozoru. Svjetla u drugim stanovima su gorjela. Dobro je znao što to znači. Isključili su im struju. Radijator se začas ohladio i stan se pretvorio u hladnu mračnu rupu.“ (Tihi-Stepanić, 2017, str. 37)

Nakon što se obitelj opet nađe na okupu, Gabrijelova sestra Gabrijela kupuje stan u Novom Zagrebu gdje će obitelj započeti novi život. „Zgrada u koju ih je Gabrijela dovela bila je peterokatnica u Novom Zagrebu okružena istim takvim peterokarnicama i zelenilom.“ (Tihi-Stepanić, 2017 str. 202) Novi obiteljski prostor nudi nadu u promjene i bolji život koji ih čeka pa je stoga prosor povezan s funkcioniranjem obitelji i oslikavanjem stanja u obitelji.

7.2.5. Mišljenje tinejdžera o sebi

Gabrijel je većinu romana predstavljen kao vrlo nesretni dječak. On smatra kako je već od rođenja njegova sudbina zapisana i da ju je nemoguće promijeniti „Ja sam slučajan čovjek, nastao od inatljivih roditelja koji zbog vlastite tvrdoglavosti nisu ni pokušali biti obitelj.“ (Tihi-Stepanić, 2017, str. 93) Rosić (2002) zaključuje kako mnoga djeca opterećena različitim problemima gube motivaciju za život i školu te tako potpuno obeshrabreni stvaraju lošu sliku o sebi i svojim sposobnostima. Takva djeca ponekad u budućnosti postaju sklona socijalno nepoželjnim oblicima ponašanja kao jednom od načina dokazivanja svoje osobnosti koju ne mogu ili ne znaju ostvariti na druge socijalno poželjne načine.

Odrastanje u nesređenom okruženju, tj. lošim obiteljskim uvjetima ne afirmiraju se samo kroz probleme, loš odabir društva, ovisnosti i druga rizična ponašanja nego i kroz psihološka proživljanja glavnog lika. „Netko kome je mama Ljilja, a tata ovaj Mladen, osuđen je da bude životni gubitnik, pomislio je Gabrijel.“ (Tihi-Stepanić, 2017, str. 92) „Nisam samo naivan, nego i glup“ (Tihi-Stepanić, 2017, str. 114) Nedostatak ljubavi ili čak mržnja okoline prema Gruden i Gruden (2006) uvjerava dijete da ono kao takvo ne vrijedi što stvara dodatno nezadovoljstvo koje kasnije raste u agresiju.

Maleš (1988) govori da je za razvoj emocionalno stabilne i zrele ličnosti važno živjeti u emocionalno stabilnoj sredini, odnosno obitelji. Ono što Gabrijelu nedostaje kroz cijeli roman je baš ta emocionalno stabilna sredina kroz koju će graditi sebe kao ličnost i svoj karakter u potpunosti. „Kada se sjetio da ga doma nitko ne čeka, da je stan mračan, hladan i vlažan, pristao je na cigaretu.“ (Tihi-Stepanić, 2017, str. 39) Gabrijel je zbog situacije koja ga je čekala kod kuće često izbjegavao boravak kod kuće. Odlučivao se za kasne šetnje i lutanja po gradu nego da vrijeme provodi u hladnom i prvljavom stanu potpuno sam.

Dječaku kroz razvoj i odrastanje nedostaje očinska figura koju nikada nije osjetio. Biddulph (2006) govori kako postoje tri faze u životu dječaka. Gabrijel se tijekom radnje romana nalazi u trećoj, odnosno posljednoj fazi prema Biddulphu (2006). Treća faza obuhvaća razdoblje od četrnaest godina do odrasle dobi. U ovom razdoblju dječaku su potrebni savjeti i podrška muških mentora koji će mu pomoći da odraste i postane potpun muškarac. Kako Gabrijelova otac nema nikakvu ulogu u njegovu životu tako Gabrijelu nedostaje muški mentor kako bi izrastao u kvalitetnog muškarca.

Gabrijel ne osjeća da pripada negdje ili nekome, te tako ne pronalazi ni svoje „mjesto“ u razredu. U školskim klupama ne stječe prijatelje, nego baš suprotno – Gabrijel postaje predmet ismijavanja i podrugivanja. „Gabrijel je mala beba, bio je s mamom u kinu, Gabrijel je mala beba, bio je s mamom u kinu“, izazivao ga je Bero oponašajući glas malog djeteta, a kada je završio, stavio je palac u usta da zapečati svoju rugalicu. (Tihi-Stepanić, 2017, str. 45) Gabrijel je trpio verbalno nasilje od strane vršnjaka u razredu. „Vršnjačko zlostavljanje (bullying) je poseban oblik nasilja među vršnjacima u kojemu se djevojčica ili dječak trajno i učestalo izloženi negativnim postupcima od strane jednog ili više vršnjaka koji ih namjerno žele povrijediti i poniziti tako što im govore ili rade stvari koje im nisu ugodne.“ (Sujadžić i sur., 2006, str. 282)

Gabrijel je, kao i njegova majka, pri dolasku u novu sredinu bio društveno izoliran. Isticao se od vršnjaka po načinu govora i to mu je silno smetalo. „Još je uvijek bio neuklopljen u razred iako su prošle četiri godine otkako je s mamom izišao iz vlaka na Glavnom kolodvoru.“ (Tihi-Stepanić, 2017, str. 29) Prema Biddalphu (2006) tinejdžerima kojima su roditelji izolirani je vrlo teško pronaći svoje mjesto u društvu. Mnoga djeca zbog toga obolijevaju od duševnih bolesti, imaju samoubilačke misli ili pate od poremećaja prehrane. No, javljaju se i buntovnička ponašanja te se pridružuju skupinama vršnjaka gdje su izložena drogi, kriminalu i seksualnom iskorištavanju.

Upravo tako je i Gabrijel bio okružen s dvije osobe rizičnog ponašanja zbog kojih je dodatno upadao u nevolje. Kroz druženje s njima dječak pušio cigarete i izlagao se drugim rizičnim ponašanjima u kojima je ugrožavao i život i zdravlje dugih ljudi. Vukasović (1994) govori kako iznanstvena istraživanja potvrđuju da su delikventna ponašanja mladih povezana s nedostatkom brige i neodgovornim ponašanjem roditelja prema djetetu i obitelji. Dakle, većina maloljetničkih delikvenata dolazi iz razorenih i zapuštenih obitelji.

Hartup (1979) govori o specifičnoj ulozi vršnjaka u procesu socijalizacije jer smatra kako interakcija s vršnjacima pruža sigurnost za učenje i iskustava koji se ne mogu steći u niti jednom drugom obliku interakcije. Gabrijelu kroz cijelo odrastanje nedostaje pozitivan odnos s vršnjacima. Kroz prikaz njegovih školskih dogodovština Gabrijel je prikazan u nezavidnoj poziciji u kojoj je ismijan od strane školskih kolega u razredu. Dječak se ne osjeća sigurno u razredu, niti se osjeća kao član razreda, to jest da pripada u razred.

Sve do pronalaska sestre i maminog izlaska iz zatvora te okupljanja obitelji Gabrijel je bio iznimno nesretan i neshvaćen dječak. Njegove misli su bile turobne, a u njegovoj svakodnevnicu je nedostajalo ljubavi i podrške. „Gabrijelu je bilo svejedno. Želio je da svemu bude kraj. Bilo mu je dosta njegova jadnog života koji je vrhunac svoje bijede doživio večeras, na Badnjak, dok svi normalni ljudi idu na polnoćku ili gledaju televiziju u svojim dnevnim sobama u kojima miriše okićena jelka.“ (Tihi-Stepanić, 2017, str. 114,115)

7.3. Ljeto na jezeru Čiču

U romanu *Ljeto na jezeru Čiču* upoznajemo glavnu junakinju Luciju. Lucija je četrnaestogodišnjakinja koja živi sa svojim bratom i bakom dok su njezini roditelji zbog zaposlenosti daleko od kuće. Lucijin otac je u Njemačkoj, a mama je u Poreču na sezoni. Za

vrijeme roditeljske odsutnosti Luciju i njezinog mlađeg brata Janka čuva baka Višnja s kojom Lucija upada u česte konflikte i nesuglasice. Lucija je u stalnoj nadi da će ju otac pozvati u Njemačku kako bi na neko vrijeme otišla od kuće i od sukoba s bakom, no njezin otac stalno odgađa njezin posjet. Lucija je stalno rastrgana između misli o tome kako otac namjerno izbjegava njezin dolazak u Njemačku i između misli da otac zaista ima opravdane razloge za odgađanje njezinog posjeta.

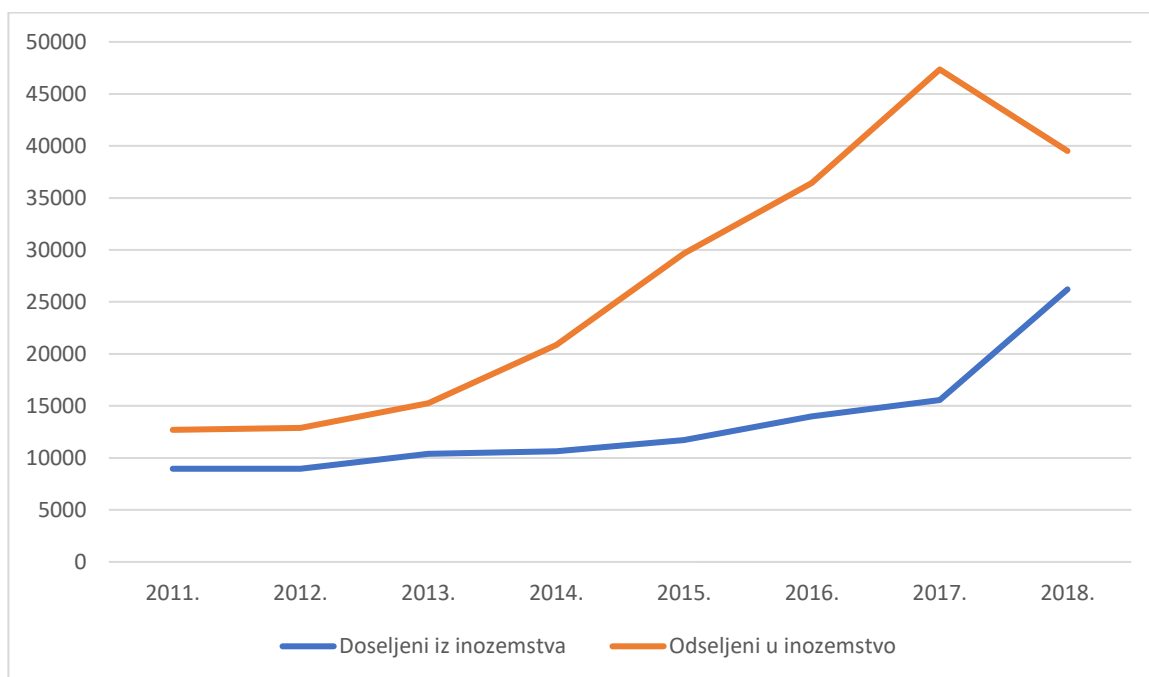
Čekajući očev poziv, Lucija dane provodi s društvom na jezeru Čiču. Ondje proživljava prava prijateljstva, avanture i prvu ljubav. Jezero je za Luciju „spas“ od bake Višnje i njezinih prigovora. Njezin mlađi brat ima zabranu odlaska na jezero jer se baka smatrala da je još previše mali za kupanje na Čiču. No, usprkos bakinim zabranama Lucija jedne večeri potajice odvodi Janka na jezero nebi li se divio bagerima koje je silno volio. Janko „uhvati“ prvu sljedeću priliku za nedopušteni odlazak na jezero s prijateljicom iz ulice te se dogodi neočekivana tragedija. Janko se utopio u jezeru i to postane veliki gubitak koji preokrene život cijele obitelji, ali i odnosa unutar iste. Lucijni roditelji se vraća kući, a zatim odlaze živjeti u Njemačku te prodaju nedovršenu obiteljsku kuću u Hrvatskoj.

7.3.1. Uloge u obitelji

Obitelj koja se pojavljuje u romanu *Ljeto na jezeru Čiču* slika je proširene obitelji. Nakon što roditelji privremeno napuštaju kuću zbog ekonomskih razloga, to jest radi posla u njihovu ulogu u obitelji zamijenjuje baka te tako obitelj postaje proširena. A osim proširene, obitelj je i krnja jer roditelji, kao primarni odgajatelji djece, nisu prisutni. Čudina-Obradović i Obradović (2006) navode kako ekonomske promjene u većini zemalja svijeta odbacuju održivost tradicionalnog modela zasebnih područja te iz tog razloga obiteljski oblik muškarac/hranitelj i žena/kućanica postaje sve rjeđi, a sve su brojnije obitelji dvostrukog hranitelja. Takva obiteljska situacija se javlja u romanu *Ljeto na jezeru Čiču*. Problem ekonomskih migracija¹⁰ koju spisateljica koristi kao glavni problem obitelji iz romana je vrlo aktualna s današnjim društvom. Prema podacima državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske u razdoblju od 2005. do 2008. godine Hrvatska je imala pozitivan migracijski saldo, dok od 2009. do 2014. godine ima negativan migracijski saldo koji je u stalnom porastu.

---

¹⁰ To je migracija čiji su glavni uzrok (motiv) ekonomski čimbenici (npr. kada iz krajeva sa slabim mogućnostima rada i zarade selimo u krajeve i kojima je lakše doći do posla i višeg dohotka). Preuzeto 1. lipnja 2020.: <https://www.geografija.hr/pitajgeografa/sto-je-ekonomska-migracija/>

Graf 1. Vanjska migracija stanovništva Republike Hrvatske ¹¹

Dakle, roman se bavi aktualnom tematikom, to jest problemom sve češćih ekonomskih migracija. Nakon što majka Renata odlazi u Poreč, a otac u München zbog zapošljavanja, glavna protagonistica romana Lucija i njezin jedanaestogodišnji brat Janko ostaju kod kuće s bakom Višnjom. Djevojčici Luciji teško je padao ponovni život s bakom Višnjom. „Janko i ja tako smo se ponovno našli pod bakinom vlašću.“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 21)

Zapošljavanje oba roditelja daleko od kuće smanjilo je odgojnu komunikaciju i interakciju između roditelja i djece. Smanjenje odgojnog djelovanja unutar obitelji dovelo je do zahlađenja odnosa između djece i roditelja. Djeca su u potpunosti prepuštena odgoju bake što kod njih izaziva negodovanje. Kroz cijeli roman javlja se veliki jaz u odnosu između unuka i bake, a u tim sukobima prednjači Lucija. U njihovom se odnosu vidi sukob odrasle kulture i kulture mladih jer Lucija ne želi provoditi vrijeme uz aktivnosti koje je baka zamislila, niti želi na bilo koji način razumjeti baku. Jasno je da Lucija zbog svog mladenačkog buntovništva, kao i zbog protesta što je pod nadzorom, ne želi baki pružiti priliku za približavanje i poboljšanja njihovog odnosa. Već pri samom opisu bake Višnje Lucija je naglasila koliko se njihovi stavovi

¹¹ Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, preuzeto 1. lipnja 2020.: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/07-01-02_01_2019.htm

i mišljenja razilaze. Lucija nije gajila velike osjećaje ljubavi i bliske povezanosti s bakom. Zapravo, djevojčica je baku smatrala za negativnu osobu u svom životu. „Sve što ste znali o bakama, sav romantični inventar osobina, osjećaja i navika koje se vežu uz tu riječ, odmah zaboravite kada ja spomenem svoju baku.“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 15) Baka Višnja je osoba koja je Luciji predstavljala osobu koja je ogorčena, jede samo zdravu hranu i ne dopušta joj uživanje u djetinjstvu. „Moja baka ne samo da nije pekla kolače nego ih nije ni jela, a što je najgore, branila je meni i Janku da u *svoj organizam unosimo šećer, otrov za zdravlje, jer naše je tijelo naš hram.*“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 16)

Autori Gruden i Gruden (2006) govore o tome kako je najčešće zamjena za majku upravo baka. Također navode kako je ona najvaniji odgajatelj djece uz majku. Tako je i u romanu *Ljeto na jezeru Čiču* baka u odgoju i skrbi za djecu zamijenila njihovu majku. Gruden i Gruden (2006) navode kako u gradu svako šesto dijete ima baku u svom kućanstvu, dok na selu svako četvrto dijete živi u kućanstvu s bakom. Kod gradske djece nema razlike u broju poremećaja ponašanja između djece koja imaju i koja nemaju baku kod kuće, dok na selu bake imaju pozitivniju ulogu u odgoju dječaka. Kod dječaka koji dijele kućanstvo s bakom na selu poremećeno ponašanje je rjeđe, a kod djevojčica nema razlike.

Lucija i njezin mlađi brat Janko imaju sasvim običan bratsko-sestrinski odnos. Djevojčica je prema bratu vrlo zaštitnički nastrojena te ga želi podučiti svemu što je znala. Ona smatra da ima veliku ulogu u odgoju mlađeg brata. „Održala sam bratu kratku, ali učinkovitu lekciju o štetnosti pušenja i tome kako je cigareta samo prva u nizu ovisnosti prema kojima neminovno ide svatko tko se prepusti njezinu dimnom zovu. (Tihi-Stepanić, 2018, str. 112) Lucija i Janko su usprkos bakinim zabranama išli na jezero Čiču. Janko se utopio na jezeru za vrijeme jedne takve avanture koju je baka strogo zabranila. Nakon Jankove smrti Lucija se muči razmišljanjem o svojoj krivnji za veliku tragediju te razmišlja o svojoj ulozi u bratovom životu. „Željela sam bratu ugoditi, udahnuti u njegov život dašak slobode koju je baka sputavala, željela sam ohrabriti njegovu znatiželju, biti glavna, biti odgovorna velika sestra koja zna bolje od odraslih, osjećajnije je i uviđavnija, a bila sam samo dijete koje svoj bunt mora nekamo usmjeriti.“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 176)

Kako baka svojim unucima brani slatkiše, Lucija vješto kupuje slastice i skriva ih od bake te ih dijeli sa svojim bratom. Janko je vrlo mudar i samostalan za svoje godine što Luciju čini posebno ponosnom starijom sestrom. „Bila sam velika sestra. Imala sam brata, pametna dečka, koji je slušao moje savjete. Bila sam važna.“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 113)

Baka Višnja je stroga prema unucima, postavlja pravila i daje zabrane što se njima ne sviđa. Bakin stil odgoja je autoritaran, to jest autokratski – krut i strog. Ona postavlja granice i pravila, a kao posljedice kršenja istih slijede kazne. U bakinom odgoju nedostaje doza ljubavi i topline koja je potrebna njezinim unucima. Lucija proživljava velike sukobe s njom te baku Višnju doživljava kao strogu baku, a ne baku punu ljubavi i negativno opisuje njezin stav „bakinim strogim pogledom i kažiprstom dignutim u zrak poput Božjeg prsta, pravedna i stroga.“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 20) Iako je baka Višnja bila stroga i jasna u svojim zabranama prema unucima njezin trud nije urodio plodom. Upravo za vrijeme njezinog boravka izvan kuće, djeca ostaju bez nadzora, i krše sve njezine stroge zabrane. „Toliko nam je vjerovala da joj nije ni palo na pamet da bismo izišli na dvorište, a kamoli da smo se uputili do Čiča. Bila je uvjerenjena u snagu svojih zabrana i našu poslušnost stečenu odgojem u kojem je ona igrala važnu ulogu.“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 152) Upravo je kršenje jedne takve zabrane bio početak tragičnog razdoblja za obitelj.

Luciji je bilo jasno kako bez obzira što nema dobre odnose s bakom, ona je trenutno nositeljica kuće i obitelji. Baka Višnja je davala svu svoju energiju i znanje ne bi li novu kuću svoje kćeri i njezine obitelji sredila i održala u redu dok se njezina kćer i zet ne vrate kući. Višnja je brinula o kući, ali i o vrtu i vlastitom cvjetnjaku. „Završivši s kućanskim poslovima, baka se malo odmorila, a onda se predala radu u cvjetnjaku koji je sama zasadila.“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 28)

Uz unuke baka Višnja se brine i za svoju majku koja je smještena u dom za starije osobe. Stara Baka, kako ju djeca zovu, živi u domu za starije osobe gdje svojoj kćeri zadaje svakodnevne muke i brige. Stara Baka ne prepoznaje svoju kćer, kao ni unuke te to vrlo teško pada baki Višnji. „Baka nije pokazivala da je briga o meni i Janku iscrpljuje, nije na njoj ostavljalo traga ni zahtjevan posao, ni besmisleni poslovi koje si je sama nametala, no činilo se da joj Stara Baka zadaje puno glavobolje i crpi tajne izvore njezine snage za koje se činilo da su nepresušni.“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 133)

Iako je Lucija baku veći dio romana doživljavala kao negativni utjecaj na njezin život i odrastanje, baka Višnja je ustvari u nezavidnoj poziciji koja je stalno rastrgana između brige i skrbi za unuke i življenja vlastitog života. Višnja zanemaruje svoj posao, život i svoje navike kako bi se u potpunosti posvetila unucima dok su njihovi roditelji odsutni od kuće. Koliko god se trudila baka ne uspijeva posve postići naklonost svojih unuka što joj dodatno otežava ionako dovoljno zahtjevnu ulogu.

7.3.2. Odnosi u obitelji

O odnosu između djece i roditelja ne saznajemo mnogo kroz roman. Lucija ponekad kontaktira s majkom Renatom, ali ti se razgovori uglavnom odnose na Lucijina pitanja o ocu i traženju dopuštenja za stvari koje joj je baka Višnja zabranila. „Vidjevši moje razočaranje, u želji da mi olakša čekanje tatina poziva, mama mi je odobrila svakodnevni odlazak na Čiče. Naravno, dala mi je tisuću i jedan savjet i rekla da mi potpuno vjeruje.“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 54)

Lucija i njezin otac svoj odnos tijekom romana grade samo preko telefonskih poziva dogovarajući Lucijin posjet Njemačkoj koji otac stalno odgađa. Jedan od stalnih očevih izgovora za odgađanje posjeta je renoviranje stana „Stvar sa stanom malo se zakomplicirala“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 32) Djevojčica je kroz razgovore s ocem pokazivala koliko ga voli i koliko joj je on važan i bila je sigurna i da otac osjeća isto za nju. Lucija je svojoj prijateljici Petri, na Petrine zaključke da otac možda laže Luciju i nešto skriva od nje, odgovorila „Tata mi nikada ne bi muljao“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 38) Neko je vrijeme imala razumijevanja, no onda je počela sumnjati u očeve izgovore i tada je njihov odnos narušen. „Bila sam ljuta na tatu prvi put u životu.“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 32)

Dakle, Lucija svoj odnos s roditeljima, za vrijeme njihovog izbivanja roditelja iz obiteljskog doma, održava preko telefonskih poziva. Upravo kroz takav oblik komunikacije između roditelja i djece zaključujemo da je ta obitelj prema Miliši (2014) *fast-food* obitelj.

Od samog Lucijnog rođenja baka Višnja nije željela s unukom razviti odnos kakav je poželjan između bake i unuke te je i ta činjenica Luciju jako žalostila. No, kada je na svijet došao njezin drugi unuk, Lucijin mlađi brat, Janko priča se potpuno promijenila. „Dok se s mojim postojanjem teško pomirila, možda i zato što je mlada postala baka, Jankovu dolasku na svijet nije prigovarala. On je bio njezino Sunce Malo, njezina Suza i Dušica, Puflek Slatki i Najdraži Njonjić.“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 23)

Upravo iz razloga što je Janko bio omiljen baki Višnji on je imao i manje problema s njom. Baka je Janku dopuštala više toga i bio je njezin miljenik što je on znao iskoristiti. „Janko je znao iskoristiti svoju poziciju ljubimca i pritom je djelovao tako ljupko i nedužno da se nisam mogla dugo zgražati nad njegovim trikovima kojima je razoružavao baku.“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 23)

Za razliku od mlađeg brata koji je išao baki „niz dlaku“ Lucija je često bila buntovna prema baki i svoje stavove je jasno pokazivala. „Baka je rekla da je ručak za sat vremena na stolu i neka se izvolim nacrtati doma na vrijeme. Odlučila sam da ću zakasniti barem petnaest minuta. Iz protesta.“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 40) Lucija i baka Višnja nisu uspjevale popraviti svoj odnos jer se kroz gotovo cijeli roman ponašaju jednako i ne pružaju priliku jedna drugoj. Gruden i Gruden (2006) govore kako dijete svoje duševno zdravlje i miran san može zahvaliti upravo svom slobodnom izražavanju osjećaja. Dijete plaće kada je tužno, veseli se kada je sretno i bijesno je pred zabranom i preprekom. Djeca se uglavnom ne srame pokazati svoje osjećaje. Sve te osjećaje pokazivala je i Lucija u odnosu s bakom Višnjom. Odnos bake i unuke bio je zaista turbulentan i pun padova i uspona. Tek nakon što se Janko utopi između njih dvije se rodi novi odnos. Lucija je u potpunosti promijenila svoje mišljenje, ali i odnos prema baki Višnji. „Moja je baka postajala neka druga, obazrivija i osjećajnije. Ono što nije učinila joga učinio je odlazak njezina unuka.“ (Tihi-Stepanić, 2018, str.171)

Baka Višnja je svoje ponašanje osim prema Luciji promijenila i prema svojoj kćeri Renati. „Brinula se o mami kao da je malo dijete, ugađala joj iako mama nije postavljala nikakve zahtjeve“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 171) Lucija je na putu za Njemačku razmišljala o životu s Jankom i poslije Janka pa se sjetila bake i pomislila „Počela mi je nedostajati baka. Nikada ne bih pomislila da se to moglo dogoditi, ali eto...“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 175)

Dakle, nakon Jankove smrti odnosi u obitelji su se promijenili. Baka je postala osjećajnije, dok je majka Renata postala hladna prema svojoj kćeri. Majka nikako nije mogla prihvatiti smrt svog sina i teško je podnosila cijelu situaciju te je za vrijeme svog tugovanja bila odvojena od cijele obitelji koju je potpuno zanemarila. „Isprva mi to nije smetalo, no nakon nekog vremena počela sam se osjećati zapostavljenom, ali joj to nisam rekla da je još više ne uznemirim.“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 170) Bujišić (2005) govori kako smrt djeteta može probuditi duboke promjene u odnosu roditelja prema ostaloj djeci u odnosima unutar obitelji. Renata je postala mrzovoljna, sukobljavala se sa svima i neprestano je odbacivala pomoć koja joj je bila potrebna da se vrati u svoju svakodnevicu. „Kada joj je baka jednom rekla da si oboji kosu, skočila je kao oparena i povikala da ne može misliti na banalne stvari kada joj je dijete pod zemljom i da se čudi njoj koja posjećuje frizera zbog tri sijede vlasi kada njezina ljubimca više nema.“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 177)

Baka Višnja je imala loš odnos i sa svojim zetom. Iako autorica ne navodi situacije koje se događaju za vrijeme radnje romana, jasno je vidljivo iz mnogih prijašnjih događaja da je njihov odnos zaista narušen. Višnja nikada nije prihvaćala Renatinog supruga, štoviše nikada

ga nije ni poštovala i to su svi u obitelji znali. I sama Lucija svjedoči o bakinom odnosu prema njemu. „Na hijerarhijskoj ljestvici ljudi koje je poštovala moj je tata bio na najnižoj prečki. Znala sam da o njemu misli sve najgore jer je upropastio njezinu Renaticu kada joj je *napravio dijete*, to jest mene.“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 18)

Lucija sa svojim mlađim bratom Jankom razvija odnos pun nježnosti i ljubavi. Ponekad su svađaju, malo se provociraju, ali njihov odnos je temeljen na povjerenju i ljubavi. Luciji je najbitniji od svih bio Janko i njegova ljubav. Janko voli svoju sestru i to joj često daje do znanja. „Pitao me može li ostati spavati sa mnom i ja sam, ponesena nježnim osjećajima, odgrnula plahtu. Šćućurio se uz mene, zapleo prste u moju kosu (navika iz vremena dok je još bio posve malen) i odmah zaspao. Slušala sam ga kako spokojno udiše i izdiše. To je na mene djelovalo tako smirujuće da sam uskoro utonula u čvrst san.“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 35,36)

Kada je Janko umro, Lucija je dugo sebe krivila za njegovu smrt. Smatrala je da je ona kriva što je otišla kod Petre, a njega ostavila samoga kod kuće gdje mu je bilo dosadno pa je otišao na jezero. Mislila je da bi se situacija drugačije odvila da je ostala kod kuće. „Živjela sam izjedana krivnjom. Poslije Jankova pogreba deset dana nisam gotovo ništa stavila u usta i nisam izlazila iz sobe.“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 175)

Nakon Jankove smrti ostatak obitelji odlučio je prodati nedovršenu kuću i odseliti se u Njemačku. Njihov odnos je bio isprekidan i hladan. Otac je na putu za München povukao prvi korak ne bi li se odnosi unutar obitelji vratili na staro. Bio je pun razumijevanja i strpljenja za mamu kojoj je trebalo najviše vremena da se vrati normalnom životu. „Osjećala sam kako se između mame i tate ponovno počinju plesti niti koje su ih spajale proteklih godina i davale sigurnost svemu što sam bila.“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 183)

Kroz cijeli roman jasno je vidljivo kako su glavni problemi nastajali kada obitelj nije bila na okupu, odnosno kada su djeca bila bez svojih roditelja. Dakle, Tihi-Stepanić veliki naglasak stavlja na važnost obitelji i prisutnost roditelja u životu djeteta, kao i zajednički život bračnih partnera. Svo vrijeme kada je obitelj bila razdvojena, dolazi do nerazumijevanja među generacijama, zahlađenja odnosa na relaciji roditelj – dijete i u konačnici i velike obiteljske tragedije. Zbog svega navedenog jasno se daje zaključiti da je ipak najvažnije da djeca odrastaju uz svoje roditelje što je spisateljica naela kao glavnu poruku koju ovaj roman donosi čitatelju.

7.3.3. Zaposlenost roditelja

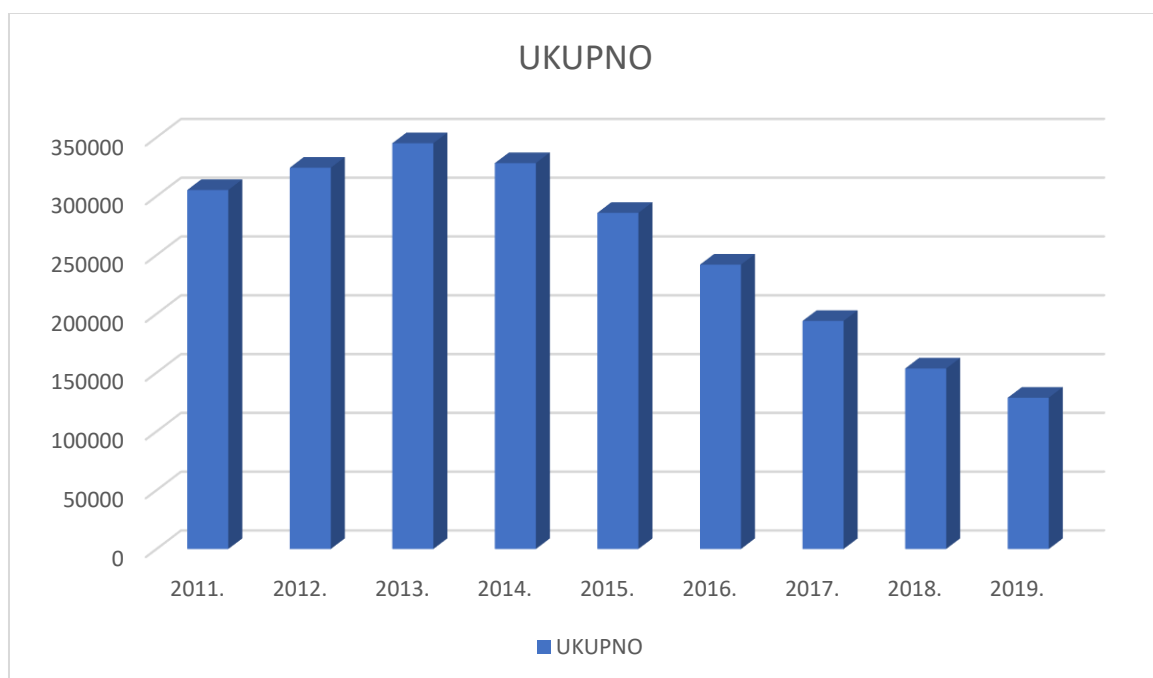
Otac je u dogovoru s ostatkom obitelji otišao na privremeni rad u Njemačku. Ondje je radio u tvornici BMW-a u Münchenu kako bi završili novu kuću. „Dogovorili su se da je Njemačka privremeno rješenje dok se kuća ne stavi pod krov i osposobi za kakav-takav život.“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 20) Na početku je tata radio u Münchenu privremeno, no kako je vrijeme odmicalo postali su svjesni da u kuću treba ulagati mnogo novca te da će se njegov boravak u Njemačkoj biti produljen. Tako je otac zbog velikih ulaganja i potrebe za novcem ostao u Njemačkoj više od tri godine. „Kada je kuća stavljena pod krov i kada su uvedene struja i voda, ustanovljeno je da nedostaju radijatori, podne obloge u prizemlju i potkrovlju, namještaj, prijeko potrebni kućanski aparati i još ponešto za normalan život, pa je tata i dalje bio u Njemačkoj.“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 20)

Lucija u romanu govori o tome kako je njezina majka bila odlična studentica i uzorna djevojka te kako su joj svi predviđali izvrsnu karijeru ekonomistice. No, onda je na drugoj godini ekonomije upoznala svog sadašnjeg muža i odustala je od fakulteta i svojih ambicija. Majka se u potpunosti odrekla svoje javne sfere djelovanja svojim odustajanjem od fakulteta te zapostavljanjem vlastitih ambicija i karijere. Odbacivanjem javne sfere majka se posvetila onoj privatnoj sferi, odnosno brizi i skrbi o svojoj djeci. Baka nikako nije mogla svojoj kćeri to zaboraviti. Baka Višnja je za Renatu imala isplaniran život i sve osim toga što je ona isplanirala nije dovoljno i nije dobro. Višnja je čak i nekoliko godina kasnije Renatu pokušavala nagovoriti na upis privatnog fakulteta, ali Renata to nije željela. Baka je zbog svega toga mislila da je u redu da se njezina kćer i zet muče u životu jer nisu željeli učiti, završiti fakultete i biti „važni“ poslovni ljudi. Višnja je često govorila „Zato je pravedno da rintaju i muče se po njemačkama kako znaju i umiju“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 19) Kada je Renata odlučila otići na sezonu, za baku Višnju to je bio najveći životni poraz. „Mamin sezonski posao doživjela je kao najveću pljusku koju joj je kći ikada dala i dno dna kćerina života“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 19,20) Gruden i Gruden (2006) govore o tome kako djeca postaju objekti projekcija neostvarenih ambicija svojih roditelja, koji ih prisiljavaju da ostvaruju sve ono što su oni htjeli, a nisu imali prilike ili sposobnosti. Upravo ovakav stav ima i baka Višnja prema svojoj kćeri Renati. Višnja projicira na kćer sve ambicije koje je ona uspjela ostvariti, ali i traži od Renate da ispuni svoj puni potencijal koji Renata zanemaruje.

Dok otac izbiva iz kuće zbog posla u Njemačkoj, mama je na sezonskom poslu u Poreču. Majka je prije sezone radila u jednoj izdavačkoj kući kao promotorica sve dok tvrtka preko noći

nije propala, a ona, zajedno sa svim ostalim zaposlenicima, ostala nezaposlena. Renatu je jako pogodilo što je ostala bez posla te onda tada postaje potpuno nezainteresirana za obitelj i svakodnevni život. „Završiti na burzi nešto je najstrašnije što se čovjeku može dogoditi, mislila sam kada sam vidjela mamin očaj zbog gubitka posla, a izraz *preko noći* postao je upozorenje da se život može iznenada iz korijena promijeniti.“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 14)

Prema Kljaić (2001) nezaposlenost u Hrvatskoj dugogodišnja je kronična negativna pojava. Visoka stopa nezaposlenosti karakteristična je pojava za sve nerazvijene i srednje razvijene zemlje među koje se ubraja i Republika Hrvatska.

Graf 2. Registrirana nezaposlenost od 2011. do 2019. godine ¹²

Prema podacima državnog zavoda za statistiku najveći broj nezaposlenih osoba u razdoblju od 2011. do 2019. bila je 2013. godine kada je u Republici Hrvatskoj iznosio 345 112. Iz grafa 2. jasno je vidljiv pad broja nezaposlenih osoba u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 2013. do 2019., no bez obzira na vidljivi pad u prikazu grafa je i dalje vidljivo da je u Hrvatskoj veliki broj ljudi nezaposlen. 2019. godine broj nezaposlenih osoba iznosi 145 149.

¹² Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, preuzeto 1. lipnja 2020: <https://statistika.hzz.hr/Statistika.aspx?tipIzvjestaja=1>

Kako je majka ostala bez posla bila je primorena pronaći drugi posao u što kraćem roku. Kada je započela turistička sezona, majka se javila na natječaj za posao sobarice u jednom porečkom hotelu i bila je primljena. Veselila se zbog posla, no bilo joj je teško što će biti odvojena od djece. Iako ju je rastuživala činjenica što mora napustiti Luciju i Janka, bila je svijesna da se i ona mora žrtvovati za obitelj poput supruga.

Nakon mjesec dana od Jankova sprovoda otac se vratio na posao, a majka je ostala kod kuće. Kada je saznala za Jankovu nesreću, došla je kući i više se nije vraćala na posao u Poreč. Majka nije bila zainteresirana za posao, niti ga je pokušavala ponovo pronaći. Lucija je svjedočila majčinoj nemarnosti i opisivala „mama je po cijele dane spavala ili sjedila u dvorištu uspravna kao svijeća“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 170)

Baka Višnja je radila kao voditeljica jednog odjela u arhitektonskom uredu koji je svoje prostore imao na Trgu bana Josipa Jelačića u Zagrebu što je baki bilo osobito važno te je i sama znala reći „Radim u centru centra“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 18) Kada se Renata zaposlila u Poreču baka Višnja je uzela dug godišnji odmor kako bi se posvetila skrbi za svoje dvoje unuka. Baka je tako stavila svoju karijeru i posao na „čekanje“ kako bi svojim unucima nadoknadila odsutnost roditelja. Koliko god je baka voljela svoj posao i bila mu veoma posvećena njezina uloga bake ipak je bila važnija i potrebnija te je ona napustila svoj posao u centru centra i posvetila se unucima.

7.3.4. Obiteljski prostor

Kroz roman saznajemo kako su Lucijini roditelji prije njenog rođenja živjeli s bakom Višnjom u stanu jer nisu imali gdje živjeti. Iako su odnosi između Višnje te Renate i njezina supruga bili loši, baka im je ipak dopustila da žive s njom. Prilagodila je svoj prostor kako bi i oni pronašli mjesto za sebe u stanu. „Kada sam ja trebala doći na svijet, baka ipak nije digla ruke od svoje kćeri i oca svoje unuke (kako je neko vrijeme zvala tatu) i velikodušno im je dopustila da stanuju s njom.“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 19) Cijela obitelj je živjela zajedno u Zagrebu sve do trenutka kada su roditelji odlučili napraviti kuću u Velikoj Gorici. Baki Višnji se ideja o gradnji kući nije svidjela jer je smatrala da im kuća nije potrebna pored njezinog stana u Zagrebu. „a kuću koju su mama i tata gradili u Velikoj Gorici potpuno bespotrebnom

investicijom zato što nije razumijela što im nedostaje s njom u stanu u Zagrebu.“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 20)

Roditelji su se usprkos bakinom protivljenju odlučili na gradnju kuće koja je potrajala neočekivano dugo. Kada je baka preuzela brigu nad unucima svakodnevno se zgražala stanjem u kući. Baka Višnja je bila zgrožena što u kuhinji ne može pronaći čitavo posuđe, niti normalne čaše koje nisu od linolade i slično. „U ovoj kući ništa nije pasent. Ne možeš naći dvije zdjelice jednake veličine, a ako ih i nađeš, možeš se kladiti da je jedna otkrhnuta, a druga napuknuta“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 64,65) Upravo način bakinog života i životnog stila pravi razliku između nje i obitelji njezine kćeri te zbog toga dolazi do nerazumijevanja između te dvije strane. Bakin stan je prostran, skladno uređen i uredan, dok je kćerina kuća u izgradnji i vrlo je neorganizirana. Višnja se trudi, uz unuke, i stambeni prostor svoje kćeri dovesti u red pa pored kuće uređuje i okućnicu i vrt.

7.3.5. Mišljenje tinejdžera o sebi

Lucija je sasvim obična četrnaestogodišnjakinja koju nesretni događaj u obitelji zauvijek obilježava kao osobu. Ostanak kod kuće sa bakom i mlađim bratom za vrijeme ljetnih praznika za Luciju je bilo nešto najgore što joj se moglo dogoditi. Njezini problemi su joj u tom trenutku izgledali veliki pa nije ni slutila da će joj se život promijeniti. „Svakodnevicu sam doživljavala kao sivu zonu u koju sam zapala u očekivanju dana koji će mi donijeti nešto od čega zastaje dah, koji će mi izbiti tlo pod nogama i vinuti me u predjele nezagađene sitnim banalnostima i uobičajenim poslovima. Kako sam bila naivna! Bila sam sretna, a nisam to znala.“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 54)

Djevojčicu su morale brige koje zaokupljaju misli većine današnjih četrnaestogodišnjakinja, poput simpatija, prijateljstava te nestašnih avantura s vršnjacima kao i buntovnički stav prema osobi koja joj trenutno predstavlja nadzor – baki Višnji.

Nakon Jankove smrti Lucija odrasta *preko noći* i tada saznaje kako taj izaz doista djeluje stvaran. Bujišić (2005) navodi kako su mnoga istraživanja pokazala da su djeca koja žaluju znatno potištenija od vršnjaka te kako je njihovo ponašanje češće negativno, to jest neprilagođeno. Autorica govori kako smrt člana obitelji ili prijatelja može biti bolno, zbunjujuće i često zastrašujuće za osobu u bilo kojem trenutku u životu bez obzira na dob. Lucijnim mislima više ne luta Jakov, kupanje na jezeru, izbjegavanje bakinim zabranama već se sada

okreće nekim „većim“ i „dubljim“ promišljanjima koja nisu karakteristična za dijete te dobi. „Kako to shvatiti? Bila sam dijete koje je iznenada ostalo bez uporišta i susrelo se sa smrću onako kako ni jedno dijete ne bi smjelo. Pomislila sam da je trebala umrijeti Stara Baka, luda mažoretkinja, a ne Janko, da bi svemir trebao biti uređen po zakonima rađanja, rasta, sazrijevanja, starenja i umiranja te da se nama dogodila strašna nepravda za koju netko mora odgovarati. Ali tko? Je li pravedno da umre dijete? Gdje je bio Bog kada su se vode Čiča zaklopile nad njim? Zašto nije nekoga nagnao da pogleda što ta djeca rade kraj bagera? Zašto je zažmirio baš u trenutku kada je Janko zakoračio na tlo uz bager? .... Ne mora li Bog uvijek biti budan? Ne mora li on uvijek paziti baš zato što su ljudi slabi i odu za svojim poslovima ili užicima i ostave dijete samo?“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 165)

Nakon svih razmišljanja o Jankovoj smrti i velikoj tragediji koja je snašla njezinu obitelj Lucija je okreće novom životu koji ju čeka u Njemačkoj. „Dok smo jurili prema Munchenu, opraštala sam se od svega što sam bila ja, htjela sam biti neka potpuno druga Lucija kada više nisam mogla biti ona otprije.“ (Tihi-Stepanić, 2018, str. 181)

8. ZAKLJUČAK

U radu su analizirana tri romana spisateljice za djecu i mlade Jasminke Tihi-Stepanić, a to su *Moja neprijateljica Ana* (2015), *Dom iza žice* (2017) i *Ljeto na jezeru Čiču* (2018). Cilj rada bio je istražiti na koji se način oslikava sliku obitelji u romanu, kako slika obitelji utječe na formiranje mladenačkih identiteta te analizirati povezanost slike obitelji u romanima sa stvarnom slikom obitelji u suvremenom društvu. Slika obitelji u odabranom književnom korpusu jasan je odraz stanja u društvu. Obitelji iz sva tri romana su drugačije i imaju svoje specifičnosti, ali u svim se romanima uočavaju problemi u obitelji koji potom utječu na formiranje identiteta djece i mladih i na njihovo ponašanje.

Iako je iz stručne literature jasno kako je hrvatsko društvo obilježeno prevladavajućim tradicionalnim patrijarhalnim sustavom vrijednosti, Tihi-Stepanić kroz svoje romane za djecu i mlade pred čitatelje stavlja djelovanje liberalnih načela te pobijanje tradicionalne slike obitelji. Kroz analizirani korpus uočavamo različite slike obitelji. U romanu *Moja neprijateljica Ana* obitelj je na početku djela predstavljena kao nuklearna obitelj, no ubrzo dolazi do krize u obitelji zbog kojeg obitelj gubi status nuklearne i postaje jednoroditeljska obitelj koju čine majka i kćer bez oca. Obitelj u romanu *Ljeto na jezeru Čiču* je proširena krnja obitelj jer se o djeci nakon odlaska roditelja od kuće zbog zaposlenja na duži vremenski period brine baka. A u romanu *Dom iza žice* analizira se jednoroditeljska krnja obitelj u kojoj je majka djetetov skrbnik. U jednom djelu romana nakratko se pojavljuje otac, no njegova uloga je neznatna te on ne pripada u obitelj. Također na kraju romana se pojavljuje Gabrijela, Gabrijelova sestra, koja zajedno s bratom i majkom čini jednoroditeljsku obitelj.

Svaka od ovih obitelji uz raspadanje i sastajanje njezinih članova vodi borbu sa problemima koji se smatraju tabu temama u društvu, ali književnost ih nastoji detabuizirati. U romanu *Moja neprijateljica Ana* djevojčica Ela boluje od poremećaja prehrane, a njezini roditelji hvatajući svoje ambicije i karijere zanemaruju kćer te ne primjećuju njezinu anoreksiju. Uz anoreksiju, u romanu se pojavljuje i problematika gospodarskog kriminala. Problemske teme u romanu i njihovo osvješćivanje u konačnici dovode do zbližavanja majke i kćeri. Iako je u ovom romanu u prvome planu borba s težinom, roman donosi i probleme u obitelji i mogu se prepoznati faze razvoda roditelja. S obzirom da je taj problem čest u suvremenom društvu, mladim čitateljima takvi sadržaji mogu pomoći u prevladavanju teškoj situacija u kojima su se možda i sami našli. Roman *Dom iza žice* donosi ozbiljniju obiteljsku patologiju i tematizira

odrastanje u krnjoj zanemarujućoj obitelji, ali sretan kraj i u ovome romanu naglašava važnost obiteljskog zajedništva. Posljednji analizirani roman pod nazivom *Ljeto na jezeru Čiču* oslikava sve češću Hrvatsku stvarnost – ekonomske migracije u zemlji i izvan zemlje. Lucijni roditelji su zbog zaposlenosti napustili kuću te svoju djecu ostavili na brigu i skrb baki. Obitelj pogađa velika tragedija kada Janko, Lucijin mlađi brat, umre tako što se utopi u jezeru. Obitelj tada prolazi najveću krizu iz koje svi izlaze kao bolje osobe i kroz tragediju poboljšavaju svoje međusobne odnose. Upravo tragičan događaj ima upozoravajuću poruku o važnosti obitelji i roditeljima kao primarnim odgojiteljima djece.

U analiziranim radovima se tematizira odrastanje i adolescencija tako da oni obuhvaćaju obitelji s adolescentnom djecom. U središtu radnje romana su protagonisti u razdoblju rane adolescencije sa svojim problemima i interesima koji uključuju odnose u obitelji, odnose među vršnjacima kao i svakodnevne situacije u kojima se nalaze. Obitelj se javlja u važnoj ulozi i načini funkcioniranja obitelji uvelike utječe na glavnog protagonista. Sam doživljaj obitelji i odnosa u istoj ima snažnu ulogu u formiranju glavnog junaka, njegovih stavova, shvaćanja kao i oblikovanje prihvatljivog i neprihvatljivog ponašanja. Na odabranom korpusu romana prepoznaju se tradicionalni i suvremeni obiteljski odnosi. Činjenica koja povezuje sva tri romana je afirmacija pozitivnih obiteljskih odnosa i vrijednosti obiteljske zajednice koji se prepoznaju na kraju svakog od analiziranih romana.

IZVORI

1. Tihi-Stepanić, J. (2017). Dom iza žice. Zagreb: Naklada Ljevak.
2. Tihi-Stepanić, J. (2018). Ljeto na jezeru Čiču. Zagreb: Naklada Ljevak.
3. Tihi-Stepanić, J. (2015). Moja neprijateljica Ana. Zagreb: Školska knjiga.

LITERATURA

1. Anić, V., Goldstein, I. (2009). Rječnik stranih riječi. Zagreb: Novi Liber.
2. Baloban, J., Črpić, G. (2000). Određeni aspekti crkvenosti. *Bogoslovska smotra*, 70 (2), 257-290.
3. Biddulph, S. (2006). Odgoj dječaka: zašto su dječaci različiti i kako im pomoći da postanu sretni i uravnoteženi. Zagreb: Naklada Kosing.
4. Bronfenbrenner, U. (1979). Contexts of child rearing: Problems and prospects. *American Psychologist*, 34 (10), 844–850.
5. Bujišić, G. (2005). Dijete i kriza. Golden Marketing - Tehnička Knjiga.
6. Carter, B., McGoldrick, M. (1988). The changing family life cycle: A framework for family therapy (2nd ed.) New York: Gardner Press.
7. Crnković, M. (1990). Dječja književnost. Zagreb: Školska knjiga
8. Crnković, M., Težak, D. (2002). Povijest hrvatske dječje književnosti – od početka do 1955 godine. Zagreb: Znanje.
9. Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2000). Obitelj i zaposlenost izvan kuće: međusobno ometanje i/ili pomaganje. *Revija za socijalnu politiku*, 7 (2), 131-145.
10. Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006) Psihologija braka i obitelji. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
11. De Frain, J., Olson, D. (1999), Marriage and the Family: Diversity and Strength. Mayfield Publishing Company
12. Gaudin, J.M. (1993). Child Neglect: A Guide for Intervention. U.S. Department of Health and Human Services Administration for Children and Families Administration on Children, Youth and Families National Center on Child Abuse and Neglect, Westover Consultants, Washington, D.C.
13. Goldberg, W. A., Greenberg, E. i Nagel, S. K. (1996.) Employment and achievement: Mother's work involvement in relationship to children's achievement behaviors and mothers' parenting behavior, *Child Development* 67: 1512–1527.
14. Gruden, Z., Gruden, V. (2006). Dijete, škola, roditelj: u trokutu dijete-škola-roditelj najzdraviji dio je dijete. Zagreb: Medicinska naklada.
15. Haramija, D. (2005). Uloga obitelji u suvremenoj slovenskoj i hrvatskoj realističnoj prozi za djecu i mlade. Zlatni danci 7: Obitelj u književnosti za djecu i mladež Osijek: Filozofski fakultet, 57- 68.

16. Hartup, W.W. (1979). The social worlds of childhood. *American Psychologist*, 34 (10), 944 - 950.
17. Hranjec, S. (1998). Hrvatski dječji roman. Zagreb: Znanje.
18. Hranjec, S. (2006). Pregled hrvatske dječje književnosti. Zagreb: Školska knjiga.
19. Janković, J. (2004): Pristupanje obitelji - sustavni pristup. Zagreb: Alinea.
20. Juul, J. (1995). Vaše kompetentno dijete: Prema novim temeljnim vrijednostima obitelji. Zagreb: Naklada Pelago.
21. Juul, J. (2002). Razgovori s obitelji: perspektive i procesi. Zagreb: Alinea.
22. Juul, J., Øien, M. (2011). Prostor za obitelj. Zagreb: Naklada Pelago.
23. Kljaić, A. (2001). Istraživanje problema nezaposlenosti u Hrvatskoj s mogućim prijedlogom rješenja. *Ekonomski pregled*: 52 (1-2), 125-154.
24. Lavrenčić Vrabec, D. (2002). *Bol odrastanja: droge, seks i ...* u: zbornik Tabu teme u književnosti za djecu i mladež, str. 7 – 21. Zagreb: Knjižnice grada.
25. Zagreba.Ljubetić, M. (2007). Biti kompetentan roditelj. Zagreb: Mali profesor.
26. Maleš, D. (1988). Obitelj i uloga spola: utjecaj roditelja na usvajanje uloge spola kod djece. Zagreb: Školske novine.
27. Maleš, D. (1995). Između djetinjstva i zrelosti. Đakovo: Temposhop.
28. Martin, C., Colbert, K. (1997). Parenting: a life span perspective. New York: McGraw-Hill.
29. Miliša, Z. (2014). Šok današnjice. Osijek: Filozofski fakultet.
30. Vrcić-Mataija, S. (2018). Hrvatski realistički dječji roman (1991.-2001.). Zadar: Sveučilište u Zadru.
31. Vukasović, A. (1994). Obitelj – vrelo i nositeljica života. Zageb: Alfa.
32. Puljiz, V. (2002). Pokazatelji o prirodnom kretanju stanovništva, strukturi kućanstava i obitelji u Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, 9 (2), 231-240.
33. Rečić, M. (2003). Obitelj i školski uspjeh učenika. Đakovo: Tempo.
34. Rosić, M., Zloković, J. (2002). Prilozi obiteljskoj pedagogiji. Rijeka: Grafrade.
35. Snackelford, T.K., Buss, D.M. (1997). Susceptibility to infidelity in the first year of marriage. *Journal of Research in Personality*, 31, 193-221.
36. Stevanović, M. (2002). Pedagogija. Varaždinske Toplice: Tonimir.
37. Svilar Blažinić, D. (2014). Partnerski odnosi, obitelj i roditeljstvo u suvremenom društvu. U A. Brajša-Žganec; J. Lopižić; Z. Penezić (ur.), Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva (str. 23-43). Osijek: Hrvatsko psihološko društvo.

38. Štalekar, V. (2010). Dinamika obitelji i prvi teorijski koncepti. *Medicina Fluminensis*, 46 (3), 242-246.
39. Težak, D. (2008). Dvije spisateljice romana za mlade, *Kolo*, Zagreb: Matica Hrvatska.
40. Zalar, I. (1983). Dječji roman u hrvatskoj književnosti. Zagreb: Školska knjiga.
41. Zima, D. (2011). Kraći ljudi – Povijest dječjeg lika u hrvatskom dječjem romanu. Zagreb: Školska knjiga.
42. Živković Zebec, V. (2016). Slika obitelji u romanima „mironovskoga“ kruga Ante Gardaša. *Hum*, 11 (16), 7-27.
43. Živković Zebec, V. (2012). Suvremena hrvatska književnost za mlade na primjeru romana Nade Mihelčić. U A. Pintarić (ur.), Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa Zlatni danci 13 – Suvremena dječja književnost (str. 173-185). Osijek: Filozofski fakultet Osijek.
44. Živković Zebec, V., Zbožil, M. (2019). Formiranje mladenačkog identiteta u romanima *Imaš fejs? i Bacit ću ti kompjuter kroz prozor Jasminke Tihi-Stepanić*. *LINGUA MONTENEGRINA časopis za jezikoslovna, književna i kulturna pitanja*, 2 (24), 277-294.

IZVORI S INTERNETA

<http://dhk.hr/clanovi-drustva/detaljnije/jasminka-tihi-stepanic> (pristup: 1. lipnja 2020.)

<https://www.mvinfo.hr/knjiga/12242/ljeto-na-jezeru-cicu> (pristup 1. lipnja 2020.)

<http://cityportal.hr/ljeto-na-jezeru-cicu-proglasen-najboljim-romanom-na-medunarodnom-djecjem-festivalu-vezeni-most/> (pristup 1. lipnja 2020.)

PRILOZI

- Graf 1. Vanjska migracija stanovništva Republike Hrvatske
https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/07-01-02_01_2019.htm (pristup 1. lipnja 2020.)
- Graf 2. Registrirana nezaposlenost od 2011. do 2019. godine
<https://statistika.hzz.hr/Statistika.aspx?tipIzvjestaja=1> (pristup 1. lipnja 2020.)